

**DESIGUALTATS D'ÈXIT A
L'EDUCACIÓ SECUNDÀRIA OBLIGATÒRIA**

INFORME FINAL

Equip dirigit per: JAUME FUNES
Equip format per:
JOAQUIM CASAL, ORIOL HOMS,
JAUME TRILLA, FERRAN MIQUEL,
XAVIER M. CELORRIO,
NEUS ROCA, DAVID MORENO

**FUNDACIÓ CENTRE D'INICIATIVES I RECERQUES EUROPEES A LA
MEDITERRÀNIA**

BARCELONA
Juliol 1997

1. INTRODUCCIÓ	3
1.1 MOSTRA I DIMENSIONS DE L'ANÀLISI	3
1.2 LLISTA D'INDICADORS	5
1.3 PONDERACIÓ DE VALORS	8
2. ALUMNAT: DIFERÈNCIES D'ÈXIT EN ACABAR L'ESO	11
2.1 UN PRIMER RETRAT GENERAL	11
2.2 TIPOLOGIES D'ALUMNAT	13
2.2.1 Alumnat "virtuós"	13
2.2.2 Alumnat "aplicat, amb moderació"	14
2.2.3 Alumnat "recuperat"	15
2.2.4 Alumnat "limitat i conflictiu"	16
2.2.5 Altres tipus d'alumnat	16
2.3 PRIMERES IDEES QUE S'HAN DE DESTACAR	18
3. TIPUS D'ESTUDIANTS: LA DIVERSITAT D'ACTITUDS DAVANT LES EXIGÈNCIES ESCOLARS	22
3.1 ESTUDIANTS DE MOLTES MENES	22
3.1.1 Estudiant "vitalment actiu" ("poc escolar")	23
3.1.2 Estudiant "estudiós" ("sa")	23
3.1.3 Estudiant "resignat"	24
3.1.4 "Repetidor desmotivats"	24
3.1.5 Noies (alguns nois) de "contextos sense estímuls" ("altres noies")	25
3.1.6 Estudiants "poc definibles"	25
3.2 DIVERSITAT D'ÈXIT I TIPOLOGIES D'ESTUDIANTS	26
4. AUTOPERCEPCIONS: AUTOCONCEPTE I EXPECTATIVES EN ACABAR L'ESO	29
4.1 DIVERSES MANERES DE SENTIR-SE I DE PROJECTAR-SE EN EL FUTUR	29
4.1.1 Professional universitari de futur brillant	30
4.1.2 Professional universitari d'aspiracions més moderades	30
4.1.3 Operari/empleat convençut	31
4.1.4 Van (moderadament) per feina	31
4.1.5 Adolescent "malvivenciat"	32
4.2 AUTOPERCEPCIÓ I ACTITUD DAVANT DE L'ESTUDI	32
4.3 AUTOPERCEPCIÓ I ÈXIT	36
4.4 UBICACIONS ENTRE EL PRESENT I EL FUTUR	37

5. PERFILS SOCIALS DE LES FAMÍLIES	40
5.1 ALGUNES DADES GENERALS	40
5.2 DIFERÈNCIES FAMILIARS ENTRE ESCOLES AMB ESO COMPLETA I INCOMPLETA	41
5.3 ELS GRUPS FAMILIARS	42
5.3.1 Noves classes mitjanes	44
5.3.2 Famílies treballadores	44
5.3.3 Famílies rurals	45
5.3.4 Famílies amb dificultats (més o menys "desestructurades")	45
5.3.5 Famílies laboralment atípiques	46
5.4 PERFILS SOCIALS I DIFERÈNCIES D'ÈXIT	47
5.5 DIVERSITAT D'ACTITUDS ESCOLARS I PERFIL SOCIAL DE LES FAMÍLIES	52
5.6 AUTOPERCEPCIONS I PERFILS SOCIALS DE LES FAMÍLIES	53
6. DIVERSITAT DE SITUACIONS EDUCATIVES	57
6.1 SITUACIÓ "A" O CONCENTRACIÓ DE TENSIONS	58
6.2 SITUACIÓ "B" O D'ESFORÇ EDUCATIU	59
6.3 SITUACIÓ "C" O DE CONTRADICCIONS EDUCATIVES	59
6.4 SITUACIÓ "D" O D'ADAPTACIÓ POSITIVA I REALISTA	60
6.5 SITUACIÓ "E" O D'ÈXIT EN ZONES RURALS	60
6.6 SITUACIONS "F" I "G" O D'EXCEL·LÈNCIA ESCOLAR AMB PROCEDÈNCIES SOCIALS DIFERENTS	61
7. L'ALUMNAT I ELS CENTRES QUE L'ACULL	65
7.1 PRIMERES CONSTATAcions	66
7.2 ELS TIPUS DE CENTRES QUE HA TROBAT L'ALUMNAT	68
7.2.1 Centres del "tipus 1". Nous, en condicions difícils i de qualitat escassa	68
7.2.2 Centres del "tipus 2". Petita FP en transformació	69
7.2.3 Centres del "tipus 3". Instituts de batxillerat que no acaben de deixar de ser-ho	70
7.2.4 Centres del "tipus 4". Macrocentre amb necessitats, dificultats i esforços	71
7.2.5 Centres del "tipus 5". Privats i públics amb diversitat i qualitat	71
7.2.6 Centres del "tipus 6". Privat multinivell amb qualitat	72
7.3 TIPUS DE FAMÍLIA I TIPUS DE CENTRE. UNA APROXIMACIÓ A LES CLIENTELES	73
7.4 ELS ÈXITS DE CADA CENTRE	76
7.5 L'ALUMNAT DE CADA CENTRE I LES SEVES AUTOPERCEPCIONS	79
8. ALGUNES CONCLUSIONS EN CLAU DE FUTUR	80

1. INTRODUCCIÓ

1.1 MOSTRA I DIMENSIONS DE L'ANÀLISI

Com ja es va explicitar en els primers informes de recerca, aquest estudi es basa en les dades d'una mostra de 18 escoles que van ser seleccionades en funció de l'entorn social en el qual estan ubicades (tres entorns). La mostra és representativa de les escoles que, de manera avançada o experimental, estaven acabant tots dos cicles d'ESO, o tan sols el segon, el curs 1995-96¹. Es tracta d'un conjunt de 561 nois i noies que finalitzaven 4t d'ESO l'any 1996. La distribució de l'alumnat és la que pot observar-se en el quadre següent²:

Estrat 1 ESO completa Entorn social mitjà	Estrat 2 ESO completa Entorn interclassista	Estrat 3 ESO completa Entorn social baix
<i>Mostra teòrica:</i> 86 <i>Mostra real:</i> 76	<i>Mostra teòrica:</i> 138 <i>Mostra real:</i> 132	<i>Mostra teòrica:</i> 98 <i>Mostra real:</i> 82
Estrat 4 ESO 2n cicle Entorn social mitjà	Estrat 5 ESO 2n cicle Entorn interclassista	Estrat 6 ESO 2n cicle Entorn social baix
<i>Mostra teòrica:</i> 97 <i>Mostra real:</i> 85	<i>Mostra teòrica:</i> 90 <i>Mostra real:</i> 86	<i>Mostra teòrica:</i> 118 <i>Mostra real:</i> 100

La informació es va recollir a partir d'un qüestionari que va respondre l'alumnat, un registre documental de dades escolars contingudes en el seu expedient acadèmic, un qüestionari que va fer el tutor per cadascun dels seus

¹ A Catalunya eren 45 que oferien l'ESO completa i 113 que oferien només el segon cicle.

² L'alumnat previst i no enquestat és el que no era present en el centre per raons de baixa o absentisme.

alumnes, una entrevista semioberta al director, al coordinador pedagògic, al coordinador de l'ESO, o figura similar, de cada centre. Els principals resultats poden observar-se a l'annex I i la seva primera anàlisi al document *Informe de continuïtat i primers resultats*.

No és, però, la pretensió d'aquest treball fer un simple creuament bivariàble entre dades. L'objectiu principal té a veure amb la descripció i l'anàlisi de les diferents situacions d'èxit i fracàs que l'ESO pot generar. Aplicant la mateixa metodologia que a l'estudi del 1994³ (amb les variacions que el nou cicle escolar suposa) també podem descobrir si les posicions i les situacions escolars finals en què es troben els nois i les noies de l'ESO difereixen, si més no qualitativament, de les anteriors.

D'acord amb la concepció de l'èxit i del fracàs escolar explicitada en el nostre treball anterior, hem tingut presents aspectes relacionats amb el rendiment acadèmic, elements de sociabilitat, d'adaptació escolar, i els relacionats amb l'autoimatge i la percepció de futur. Tots aquests elements han estat posats en relació amb els condicionaments socials expressats a partir dels perfils de família o de l'entorn en el qual s'inscriu el centre, i també de les característiques diferencials de la diversitat d'escoles.

Els eixos d'anàlisi previstos a la recerca han estat:

1. la diversitat de l'alumnat resultant o la dimensió èxit-fracàs
2. la diversitat d'estudiants o l'eix de la posició davant de les demandes escolars
3. la diversitat d'autoconcepte i disseny del futur o la dimensió de l'autopercepció
4. la diversitat familiar o el perfil social de les famílies
5. la diversitat de centres o la diversitat escolar

³ CASAL, J.; FUNES, J.; TRILLA, J.; HOMS, O. *Èxit i fracàs escolar a Catalunya*. Barcelona: Fundació J. Bofill. Polítiques 9, 1994.

Després, tots aquests eixos han estat posats en relació i la seva influència mútua ha estat discutida.

1.2 LLISTA D'INDICADORS

A partir de la recodificació i reagrupació de les dades directes obtingudes s'ha construït un conjunt d'indicadors que han permès fer l'anàlisi en cadascuna de les línies previstes. Cada eix d'anàlisi ha estat construït pels indicadors següents:

1. La diversitat d'alumnat resultant o la dimensió èxit-fracàs
 - 1.1. nivell de preparació inicial
 - 1.2. curs d'Incorporació a l'ESO
 - 1.3. tipus d'incorporació
 - 1.4. condicions de la incorporació
 - 1.5. tipus d'escolarització
 - 1.6. titulació de fi d'etapa
 - 1.7. qualificació global d'etapa
 - 1.8. tendència notes: àrea tecnològica
 - 1.9. tendència notes: àrea humanística
 - 1.10. tendència notes: àrea d'expressió
 - 1.11. variació notes: àrea tecnològica
 - 1.12. variació notes: àrea humanística
 - 1.13. variació notes: àrea d'expressió
 - 1.14. diversitat d'itineraris
 - 1.15. sortida acadèmica
 - 1.16. podria o no treure millors notes
 - 1.17. adaptació i conflictes
 - 1.18. sociabilitat
 - 1.19. hàbit d'assistència

- 1.20. situació respecte als estudis⁴
 - 1.21. identificació amb el centre
 - 1.22. centre on s'ha cursat la primària
2. La diversitat d'estudiants o l'eix de la posició davant de les demandes escolars
- 2.1. gènere
 - 2.2. data de naixement
 - 2.3. currículum no escolar
 - 2.4. activitats de lleure
 - 2.5. compliment del treball escolar (segons el tutor)
 - 2.6. grau d'aplicació de l'alumnat (segons el tutor)
 - 2.7. interès pels estudis⁵ (segons l'alumnat)
 - 2.8. procés de maduració⁶
 - 2.9. actitud predominant a l'aula
3. La diversitat d'autoconceptes i disseny del futur o la dimensió de l'autopercepció
- 3.1. autoconcepte general
 - 3.2. autoconcepte acadèmic
 - 3.3. autoconcepte social
 - 3.4. autoimatge personal
 - 3.5. opcions personals en acabar l'ESO
 - 3.6. expectatives professionals

⁴ Valoració que l'alumnat fa respecte al seu pas per l'escola (ha gaudit, ha patit, etc.).

⁵ Per raons intrínseques, extrínseques, amb poc interès o sense interès.

⁶ Nivell d'autonomia que, segons el tutor, té l'alumnat.

4. La diversitat familiar o el perfil social de les famílies

- 4.1. composició familiar
- 4.2. natalitat familiar
- 4.3. família cohesionada o no (segons l'opinió del tutor)
- 4.4. origen familiar
- 4.5. edat mitjana del nucli familiar
- 4.6. llengua que es parla a casa
- 4.7. activitat del nucli familiar⁷
- 4.8. nivell professional de la llar⁸
- 4.9. nivell d'estudis de la llar
- 4.10. nivell de benestar econòmic de la llar
- 4.11. nivell cultural⁹
- 4.12. tipus de barri on resideix
- 4.13. relació entre la família i l'escola
- 4.14. reacció dels pares davant les males notes
- 4.15. ha rebut classes de recuperació
- 4.16. actitud dels pares respecte a l'any que ve

5. La diversitat escolar

- 5.1. titularitat del centre (privat o públic)
- 5.2. oferta de nivells educatius de la reforma que tenia el centre (12-16; 14-16)
- 5.3. dimensions del centre
- 5.4. nivells escolars anteriors (a l'aplicació de la reforma) que impartia el centre
- 5.5. nivells i oferta actual
- 5.6. ràtio alumnat-professorat (total alumnat/total professorat)
- 5.7. alumnat de l'ESO sobre el total del centre

⁷ Quins membres del nucli familiar treballen.

⁸ Tipus d'ocupació del nucli familiar.

⁹ Indicador construït a partir de les respostes de l'alumnat sobre el nivell d'estudis dels pares, el consum cultural i el volum de la biblioteca familiar.

- 5.8. taxa de repetidors a 4t d'ESO (% de repetidors sobre el total de l'alumnat de 4t)
- 5.9. taxa de retard a l'ESO (% d'alumnat amb edat superior a la de cada curs sobre el total de l'ESO)
- 5.10. taxa (%) de graduació final (amb títol)
- 5.11. tipus d'entorn escolar
- 5.12. patrons didàctics predominants, segons l'alumnat¹⁰
- 5.13. organització
- 5.14. metodologia i didàctica
- 5.15. valors i formació integral
- 5.16. gestió de la disciplina
- 5.17. funció tutorial
- 5.18. espais i equipament
- 5.19. motivació i implicació del professorat
- 5.20. preocupació i accions envers el fracàs i la diversitat

1.3 PONDERACIÓ DE VALORS

Aquest conjunt d'indicadors ha estat tractat posteriorment mitjançant l'ús dels paquets estadístics SPSS i SPAD.N, i s'ha realitzat una anàlisi factorial amb correspondències múltiples i la posterior classificació tipològica.

La mostra va ser seleccionada, com ja hem dit, tenint en compte criteris d'entorn social i representant la diversitat d'escoles que estaven fent la reforma. El conjunt, però, de l'alumnat real estudiat (condicionat per la mida de les classes a les quals s'accedia i per la presència real de l'alumnat) podia no resultar exactament representatiu de la població que havia d'estudiar-se. És per això que el primer tractament estadístic ha consistit en la ponderació de les dades d'acord amb els valors reals que tenia el conjunt de l'alumnat que estava fent 4t d'ESO a Catalunya el curs 1995-96, en tres valors: la proporció

¹⁰ Indicador construït a partir de les respostes de l'alumnat a les preguntes sobre si a la seva escola predomina la classe magistral o les activitats variades, les activitats individuals o les de grup, la lliçó teòrica o la multiplicitat d'exercicis pràctics.

entre l'escola privada i l'escola pública, la proporció entre nois i noies, i la proporció d'oferta d'escolarització al primer i al segon cicle d'ESO.

Es tractava d'aconseguir que el grup de l'alumnat estudiat —no tan sols el grup d'escoles— fos representatiu en aquests aspectes del conjunt de l'alumnat que havia fet la reforma avançada. L'avançament de l'ESO no havia seguit una mateixa línia similar a les escoles privades que a les públiques, i la proporció nois-noies podia no ser similar a la general de la població de la mateixa edat.

És per això que, per llegir adequadament les pàgines que segueixen, cal tenir present que les dades, normalment expressades en percentatges, són sempre ponderades d'acord amb el pes real que aquelles variables tenien a la població escolar de 4t d'ESO a Catalunya el 1996.

En relació amb la composició real de la mostra, també s'ha de tenir en compte una altra variació. La selecció de cadascuna de les dues submostres (ESO completa o només segon cicle) es va fer en funció també de l'escola; és a dir, si l'escola havia impartit els quatre anys d'ESO o només els dos últims. L'anàlisi detallada ens va fer descobrir que no tots els nois i les noies que anaven a una escola d'ESO completa havien cursat els quatre cursos. Una qüestió era anar a una escola que havia fet tota l'ESO i una altra haver-la cursat realment. Per aquesta raó es van crear dues variables diferenciades per mesurar l'impacte que aquest aspecte pogués tenir. D'una banda, es va considerar l'oferta d'ESO que el centre tenia i, de l'altra, el curs d'incorporació de l'alumnat. Especialment en l'anàlisi del recorregut escolar de l'alumnat aquesta matisació esdevé clau.

En valors ponderats, aquestes són les diferències:

	<i>Cicle complet</i> (12-16)	<i>Segon cicle</i> (14-16)
Oferta del centre	49 %	51 %
Incorporació real	34 %	66 %

Com a criteri general haurà de tenir-se present que, quan parlem dels nois i les noies ens referim sempre al cicle real en el qual van començar l'escolarització secundària obligatòria.

En la construcció de tipologies s'ha partit sempre d'una proposta d'anàlisi de correspondències en un màxim de sis categories, nombre que, com es veurà, no sempre es podrà mantenir en la pràctica perquè no existeix tanta variabilitat. La utilització d'aquest tipus d'anàlisi requereix, però, que fem dos tipus d'advertiments al lector:

- En primer lloc, amb relació a les etiquetes que hem posat a cada grup: es tracta de noms descriptius més o menys provocadors i no de definicions. En general, hem preferit aquesta opció a la més escèptica de posar un número. A més, tant com ens ha estat possible, hem mantingut les etiquetes ja emprades a l'estudi anterior.
- En segon lloc, cal tenir present el significat de les caracteritzacions que es fan de cada tipologia. Es tracta d'un conjunt de trets que majoritàriament i de manera estadísticament significativa defineixen els nois i les noies que formen el grup. En pocs casos es tracta d'una característica que posseeixen tots i cadascun dels integrants. Una tipologia és un perfil fet a partir d'un conjunt de valors que tenen una proximitat estadística en un grup de persones. No és mai una qualificació que en la seva totalitat afecti totes les persones que formen el grup.

2. ALUMNAT: DIFERÈNCIES D'ÈXIT EN ACABAR L'ESO

2.1 UN PRIMER RETRAT GENERAL

Tal i com hem explicat en el capítol anterior, l'anàlisi de correspondències múltiples en aquesta dimensió s'ha fet a partir de 22 indicadors, cadascun d'ells amb valors diferents. Per comprendre les diverses tipologies que resulten comentarem primer, breument i de manera general, algunes de les característiques resultants.

a) Condicions d'incorporació a l'ESO:

- havia cursat primària en el mateix centre el 26 % de l'alumnat, en un altre centre el 65 % i es desconeix el restant 9 %
- s'havia incorporat a primer el 33 % i a tercer el 61 %; un grup significatiu del 5 % ho havia fet a quart
- segons els tutors, el nivell de preparació amb què va accedir l'alumnat era *excel·lent* o *bo* en un 34 % i, en el pol oposat, *baix* o *deficient* en un 32 %

b) Procés d'escolarització i resultats:

- ha seguit escolarització amb currículum sempre ordinari el 39 %
- ha tingut "alguna mesura" de reforç¹¹ al llarg de l'escolarització el 21 %
- ha tingut reforç en una àrea¹² el 14 %
- ha tingut sempre reforç (a totes les àrees i de manera permanent) poc més del 4 %
- ha tingut adaptacions curriculars perquè anava avançat o perquè tenia capacitats extraordinàries el 7 %

¹¹ "Alguna mesura" significa haver fet algun crèdit de reforç en alguna àrea, en algun trimestre.

¹² "Reforç en una àrea" és equivalent a haver fet sistemàticament crèdits de reforç en alguna de les àrees.

- ha repetit curs, al final del primer o del segon cicle, el 4 %
- no ha aconseguit el títol de graduat en ESO el 26 %, i el 22 % ho aconsegueix però té alguna avaluació no aprovada
- amb relació a les notes obtingudes al llarg dels cursos i la seva evolució, totes les àrees tenen un grup entre el 20 i el 25 % que ha empitjorat, i també un entre el 50 i el 60 % que ha tingut diverses variacions
- l'anàlisi dels crèdits variables cursats ha permès identificar diferents itineraris segons el predomini dels d'una o altra àrea; destaquen moderadament el "bàsicament humanístic" (23 %) i el "mixt tecnològicohumanístic"¹³ (20 %)

c) Adaptació i sociabilitat:

- un 7 % de l'alumnat és considerat "conflictiu", un 13 % "semiconflictiu"¹⁴ i un 73 % "ben adaptat"
- la valoració de les relacions amb els companys per part del tutor permet identificar un 25 % que té una "sociabilitat problemàtica" (amb dificultats de relació o amb aïllament)
- ha estat absentista un 5 % i ha faltat de tant en tant un 14 %

d) Sortida i vinculació al centre:

- amb relació als estudis, un 11 % ha "patit" i un 30 % ha "gaudit"
- la identificació amb el centre¹⁵ ha estat "negativa" per a un 7 %, "positiva" per a un 29 % i "ambivalent" per a la resta
- en el consell orientador per al curs següent destaca els nous batxillerats (52 %), la repetició (15 %) i l'absència d'orientació (14 %)

¹³ Es tracta d'una anàlisi a partir de l'atribució que té cada crèdit a una altra àrea

¹⁴ Indicador construït a partir de la informació sobre situacions de conflicte (incidents de diversa gravetat, sancions, etc.) i de la valoració del tutor en termes de comportament i adaptació a l'escola.

¹⁵ Indicador construït a partir de les respostes de l'alumnat a preguntes sobre si se sent orgullós del centre, si el recomanaria i si el defensaria.

2.2 TIPOLOGIES D'ALUMNAT

L'anàlisi de correspondències múltiples combina el conjunt de variables que hem posat en relació per definir l'èxit i el fracàs i facilita una agrupació en funció de la proximitat i el pes que cadascuna d'aquestes pot tenir per diferenciar grups. Això ens ha permès construir cinc tipologies de l'alumnat al final de l'ESO. Hem d'insistir, però, que són tipologies descriptives que analitzen com resta l'alumnat al final d'un cicle educatiu: la posició personal respecte al bagatge d'experiències que l'escola els ha proporcionat, les actituds enfront de l'escolarització posterior, la valoració i la qualificació que els tutors en fan i les probabilitats de canvi de futur que els donen, i la dinàmica variable de rendiments i d'assistència que han acumulat.

2.2.1 Alumnat "virtuós"

En el conjunt de l'estudi representa, aproximadament, el 35 %. Es tracta d'un alumnat que:

- s'incorpora amb un nivell bo o excel·lent
- acaba amb titulació, amb notable o excel·lent
- la proposta de continuació d'estudis pràcticament sempre és el batxillerat
- es considera que els seus rendiments acadèmics són òptims
- ha assistit regularment a classe
- no té problemes de relació social
- majoritàriament té una identificació positiva amb el centre o ha gaudit amb la seva escolarització

Entre l'alumnat que ha fet l'ESO sencera, haver cursat primària en el mateix centre esdevé un dels factors més significatius. Pràcticament el 100 % de l'alumnat d'aquesta tipologia compleix aquesta condició, i un de cada dos

alumnes que han estudiat ESO en el mateix centre de primària pertany a la tipologia d'alumnat "virtuós".

Sense que sigui estadísticament significatiu, hem de destacar que aquest alumnat ha tingut, amb les matèries optatives, un currículum amb un cert predomini humanístic.

2.2.2 Alumnat "aplicat, amb moderació"

A la mostra representa, aproximadament, el 21 %. Majoritàriament té, com a característiques més destacades, les següents:

- tenia i té un nivell de preparació inicial considerat "normal"
- obté el títol de graduat en ESO amb una qualificació de *bé* o *suficient*
- de vegades té alguna avaluació negativa
- està ben adaptat al centre
- estudia en un centre públic i havia cursat la primària en un centre de la mateixa titularitat
- la sortida acadèmica proposada és el batxillerat, però significativament una part d'aquest alumnat no té cap proposta¹⁶

Malgrat que no apareix com a característica especialment definitòria del col·lectiu, cal destacar que prop del 65 % manté una identificació ambivalent amb el centre i reconeix haver passat alguns moments difícils en la seva escolarització.

¹⁶ Desconeixem si és a causa que encara no s'havia fet el procés d'anotar-ho en el seu expedient, si és manca de coneixement i definició per part del tutor, o si es tracta de situacions molt obertes en què es fa difícil triar una proposta.

2.2.3 Alumnat "recuperat"

Suposa el 15 % de la mostra. Podem dir que es tracta d'una categoria probablement especial i específica de l'ESO, caracteritzada majoritàriament perquè:

- obté el títol de graduat en ESO amb qualificació de *suficient*
- té alguna avaluació suspesa en el conjunt de l'etapa
- ha tingut una escolarització amb reforç, bé en alguna àrea concreta, bé en diverses àrees i moments
- té, en alguns casos, una sociabilitat problemàtica però està ben adaptat i no és conflictiu
- ha cursat la primària en un altre centre privat¹⁷
- ha començat l'ESO a tercer
- té un nivell de preparació inicial baix
- la proposta de sortida acadèmica és estudiar cicles formatius

¹⁷ Aquest indicador significa que l'alumne ha canviat de centre per fer l'ESO. És a dir, ha passat d'un centre privat a un altre privat o d'un privat a un públic. En la majoria de casos es tracta d'aquesta situació. És a dir, es tracta de nois i noies que feien la primària en un centre privat i, potser, tenien dificultats i, posteriorment, han estat "recuperats" en un centre públic. Aquest és el quadre de transvasament de centres de la mostra:

CANVI DE CENTRE ENTRE PRIMÀRIA I ESO

NO HA CANVIAT	38%
HA CANVIAT	54,2 %
N.C.	7,8 %

- el 77.5 % de l'alumnat de l'escola privada no ha canviat de centre
- el 74 % de l'alumnat de l'escola pública ve d'un altre centre
- **dels que van fer primària en un centre privat i canvien per fer l'ESO, el 63 % passa a un centre públic**
- dels que van fer la primària en un centre públic, canvien a la privada un 9 %

2.2.4 Alumnat "limitat i conflictiu"

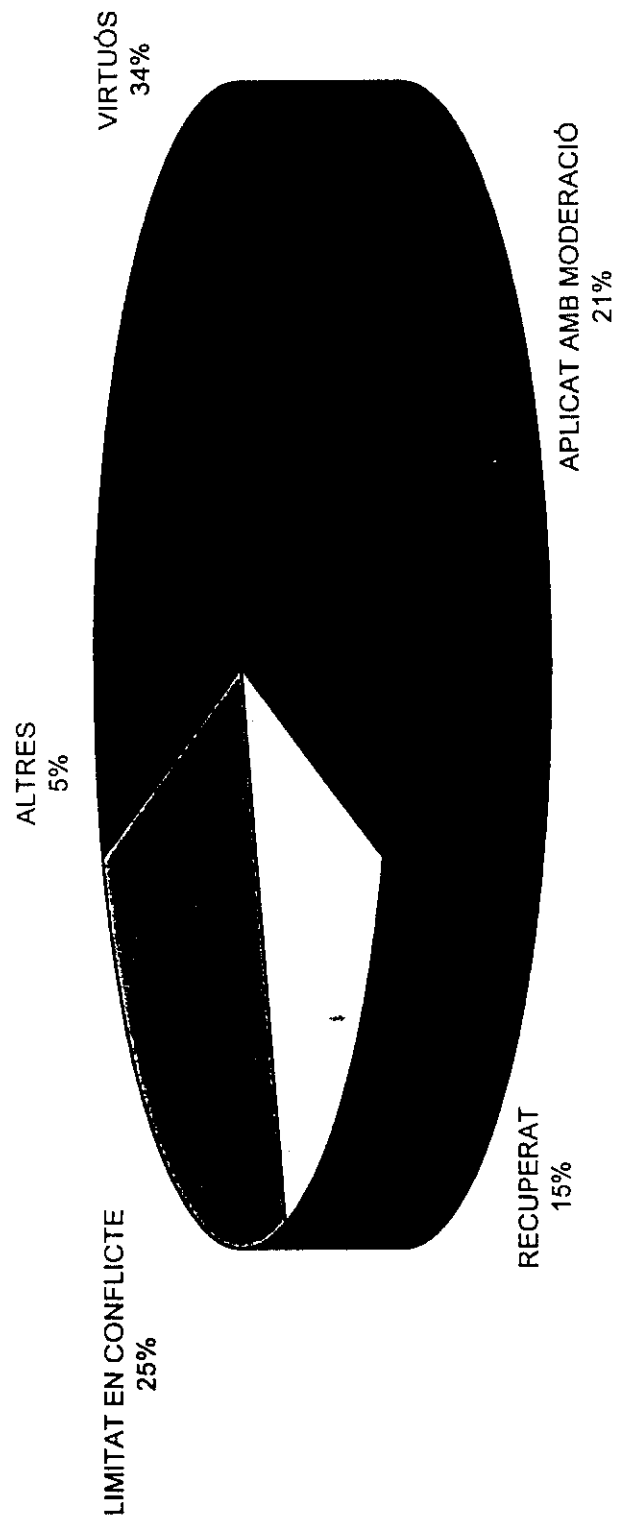
Suposa el 25 % del conjunt. Es tracta d'un grup bastant homogeni caracteritzat perquè:

- no obté el títol (pràcticament la totalitat és en aquest grup) i obté la qualificació d'*insuficient*
- s'ha incorporat a l'ESO amb un nivell baix o deficient
- s'ha incorporat a tercer
- té una evolució en les notes amb tendència a empitjorar
- ha tingut una escolarització amb reforç en alguna àrea
- la proposta de sortida acadèmica és repetir curs (el 85 % de l'alumnat a qui se li proposa aquesta sortida és en aquest grup)
- la proposta de sortida acadèmica són els PGS (tot l'alumnat a qui se li proposa aquesta sortida és en aquest grup)
- ha estat absentista
- té una adaptació escolar conflictiva o semiconflictiva
- predomina una sociabilitat problemàtica
- ha patit a l'escola
- té una identificació negativa amb el centre

2.2.5 Altres tipus d'alumnat

A la mostra estudiada hi ha un grup d'alumnes (el 5 %) que no poden ser classificats en cap tipologia. Fonamentalment és perquè són atípics dins del sistema. S'han incorporat a quart o amb algun sistema de convalidacions o traspàs entre l'antiga FP o el BUP; aquestes característiques predominen per damunt de les altres, i resulta impossible classificar-los en algun dels altres grups.

DIFERÈNCIES D'ÈXIT AL FINAL DE L'ESO

2.3 PRIMERES IDEES QUE S'HAN DE DESTACAR

De manera global, considerem important destacar alguns aspectes:

- I. Hi ha un grup important d'alumnat que ha pogut recuperar dèficits anteriors i es troba, al final de l'ESO, en una situació en la qual no predomina ni la construcció d'una identitat negativa plena de limitacions ni la tendència al conflicte i a la inadaptació. Es tracta, a més, d'un grup en el qual l'escola sembla haver tingut un paper important a partir de l'adaptació i el reforç.

- II. Malgrat que no podem atribuir la totalitat d'algunes de les diferències al fet d'haver cursat un o els dos cicles de l'ESO, ja que —com s'ha insistit— la implantació té biaixos que es reflecteixen a les dues mostres, és de preveure que la implantació completa modifiqui les proporcions d'algunes tipologies. Alguns conflictes i algunes dificultats són específics de l'accés a tercer i de l'alumnat que conforma aquest grup. La institució escolar té dificultats per integrar el conflicte que genera la sociabilitat problemàtica dels nous repescats per a l'escolarització.

- III. Al final de l'ESO les dificultats importants en els aprenentatges sembla que porten ja associats els conflictes d'adaptació a l'escola. No sembla que encara hi hagi aquell tipus d'alumnat que al final de l'EGB era simplement "limitat sense expectatives". Amb dos anys més, la suma de les crisis adolescents més la incapacitat de la institució escolar, han produït un tipus d'alumnat que, a més de no esperar res de l'escola ni l'escola d'ell, es troba ja en situació de conflicte. Un tipus d'alumnat al qual, tanmateix, se li proposa continuar a l'escola repetint.

IV. La ubicació majoritària de l'alumnat "virtuosos" entre el que ha cursat l'ESO en el mateix centre que la primària (tot i considerant el biaix dels centres que van començar la reforma) obliga a pensar que, en determinades condicions, aquesta fórmula pot ajudar a fer de manera més adequada la doble transició primària-secundària i infància-adolescència.

Es tracta d'un element la discussió del qual hauria de replantejar-se, ja que conté aspectes contradictoris que poden ser significatius i contribuir a l'èxit de l'ESO. No es pot deixar de banda que la continuació en el mateix centre pot suposar el manteniment d'elements de coherència educativa suavitzadors del canvi a què s'haurà de sotmetre l'alumnat. El preadolescent no ha de fer un salt més al buit, en un entorn desconegut, amb una organització diferent, mentre comença a sentir-se una altra persona.

D'altra banda, també és cert que el coneixement que el centre ja té dels nois i les noies permet fer un seguiment més acurat, un descobriment més fàcil de les crisis i una adaptació més gran a la diversitat. També és vàlid el contrari i pensar que, per a determinats nois i noies, continuar uns anys més en el mateix centre pot resultar negatiu en la mesura que ja té una "història" que no li permet replantejar-se una nova relació amb els estudis.

Davant d'aquesta dada que surt de la recerca, algú també pot fer-ne un altre tipus de lectura i afirmar que no són virtuosos perquè continuen en el mateix centre, sinó que continuen en el mateix centre justament perquè són virtuosos. Res podem dir sobre si s'ha anat produint un procés selectiu, i s'ha anat desviant cap a altres estudis o centres l'alumnat incòmode, en un moment en què l'ESO encara no era obligatòria.

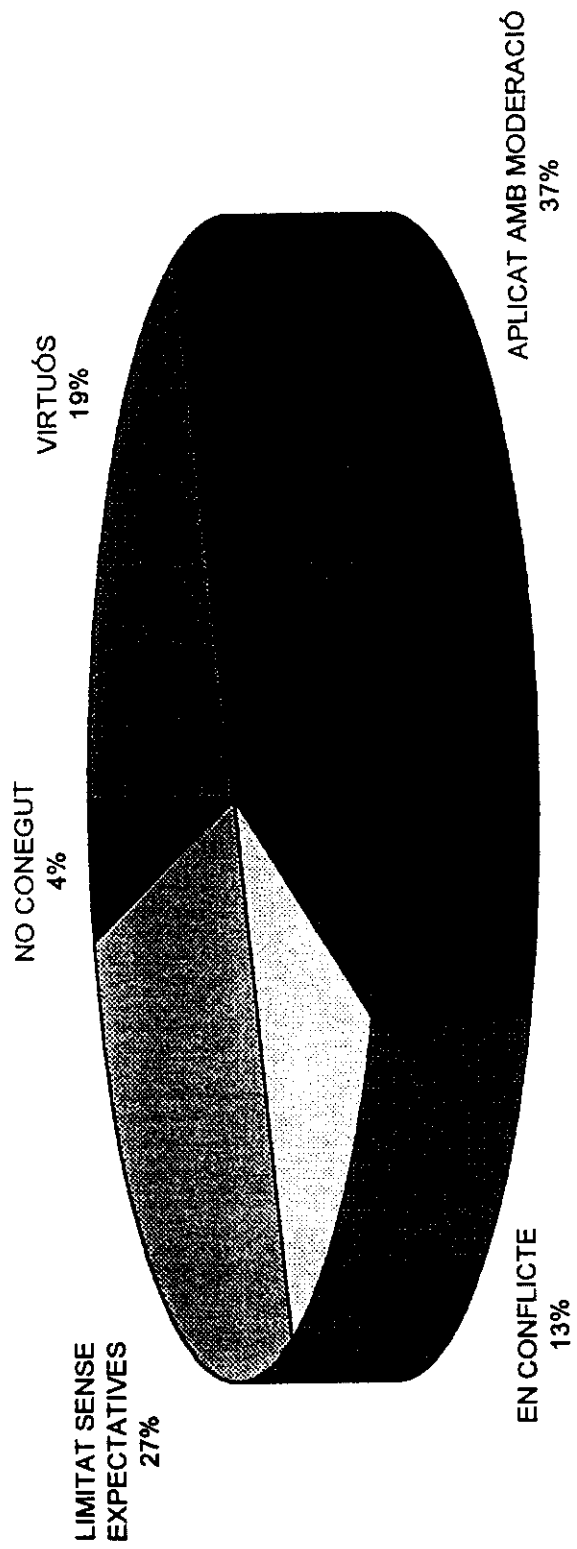
V. No es poden fer comparacions directes amb els resultat obtinguts a l'EGB en la investigació anterior, entre d'altres raons perquè els nois i les noies que estudiem tenen dos anys més d'edat i d'escola. Com a globalitat, potser els resultats ens fan pensar que l'èxit acadèmic es distribueix probablement millor, que el sistema, si vol, adquireix capacitat per repescar un grup important dels que començaven a situar-se en posició de fracàs, i evita la renúncia a qualsevol expectativa. És un exemple del tipus de modificacions positives que pot comportar una aplicació de l'ESO feta adequadament, apostant per les seves virtualitats.

L'augment sensible de l'alumnat "virtuós" pot ser llegit, al nostre entendre, com una desqualificació raonable de les veus que identifiquen l'ESO amb una necessària baixada de nivells. Els canvis en les propostes didàctiques i en la relació educativa que comporta, fa millorar un grup important d'alumnat que ja se'n sortia a l'escola anterior.

VI. A l'extrem oposat, com s'ha comentat, sembla fàcil que, a aquestes edats, la relació deficitària escola-adolescent esdevingui conflictiva. Estem davant de la culminació de les discordances culturals, evolutives i d'aprenentatge que n'han marcat el recorregut mutu.

VII. Probablement hauríem de pensar que l'ESO i l'escolarització comprensiva en general fa aparèixer una polarització que abans quedava més dispersa. Augmenta l'excel·lència i fa créixer el conflicte en una població que abans es dispersava entre el carrer i l'escola i, dins d'aquesta, en multiplicitats d'opcions (des del BUP fins a la perruqueria).

DIFERÈNCIES D'ÈXIT AL FINAL DE L'EGB (1995)

3. TIPUS D'ESTUDIANTS: LA DIVERSITAT D'ACTITUDS DAVANT LES EXIGÈNCIES ESCOLARS

No tots els diferent tipus d'alumnat que hem creat tenen la mateixa actitud, construeixen el mateix tipus de relació amb les exigències escolars. És per això que hem analitzat separatament aquestes variables. A més de factors diferencials, com ara el gènere o l'edat, cadascú té una actitud respecte al que feia a l'escola (interès i aplicació) graduable i agrupable. La seva vida —fins i tot l'educativa— no passava exclusivament per l'escola. Han madurat i s'han socialitzat amb currículums complementaris, amb activitats de lleure, amb experiències laborals.

3.1 ESTUDIANTS DE MOLTES MENES

També amb aquestes variables hem fet una anàlisi de correspondències múltiples que ens ha permès construir grans grups d'estudiants, grans col·lectius d'alumnes diferenciats i diferenciables per les actituds i les posicions respecte a tot allò que l'escola els proposa.

3.1.1 Estudiant "vitalment actiu" ("poc escolar"¹⁸)

Es tracta de nois i noies que construeixen la seva relació amb l'escola de la manera següent:

- tenen un grau d'aplicació a les tasques escolars "correcte" (ni elaborat ni feble)
- realitzen el treball escolar d'una manera acceptable (mitjanament)
- tenen interès pels estudis fonamentalment per raons "extrínseques"
- tenen una actitud activa a l'aula
- tenen una elevada autonomia
- són esportistes i el seu currículum no escolar és fonamentalment de lleure

Representen el 27 % de la mostra.

3.1.2 Estudiant "estudiós" ("sa")

Està caracteritzat per:

- un alt compliment del treball escolar (tots i totes treballen d'aquesta manera)
- una aplicació escolar elaborada (estudiar habitualment i amb una certa programació, prendre apunts, fer esquemes, etc.); tots els nois i les noies aplicats amb aquesta intensitat són en aquest grup
- una actitud activa a l'aula
- una autonomia elevada
- noies (tres de cada quatre membres d'aquest grup són noies)

Representen el 14 % de la població estudiada.

¹⁸ Expressió utilitzada a l'estudi anterior.

3.1.3 Estudiant "resignat"

Es tracta d'un col·lectiu que té una actitud davant de l'activitat escolar etiquetable de *resignació*: fa inevitablement el que s'ha de fer però sense un interès especial. Alguns dels seus trets característics són:

- aplicació escolar feble
- escàs compliment del treball escolar
- interès mínim pels estudis
- actitud xerraire, no problemàtica a l'aula
- currículum no escolar mixt (formació i lleure)
- certes limitacions en el seu procés de maduració

Representen el 25 % del grup estudiat.

3.1.4 "Repetidor desmotivat"

En sintonia amb el grup anteriorment descrit, apareix un col·lectiu d'estudiants amb més càrrega de desmotivació i major vivència de conflicte que es caracteritza perquè:

- està fora de la seva promoció d'edat i, en general, ha repetit curs en algun moment de la seva escolarització
- viu l'escolarització sense cap interès
- té una aplicació limitada i un escàs compliment del treball escolar
- té una autonomia personal escassa o baixa
- majoritàriament són nois

Aquesta categoria representa el 9 % de la mostra.

3.1.5 Noies (alguns nois) de "contextos sense estímuls" ("altres noies")

Tal com dèiem a l'anterior investigació, *"probablement podria ser un subgrup a cavall dels dos primers, però ens ha semblat interessant mantenir una diferenciació que l'anàlisi de correspondències múltiples ha fet, i que tendeix a organitzar-se diferencialment entorn de la condició de gènere i de l'absència d'activitats de socialització externa a l'escola"*.

Es tracta d'una tipologia que:

- afecta majoritàriament les noies
- són estudiants sense currículum extraescolar ni activitats de lleure
- té una actitud passiva a l'aula
- té certes limitacions en el procés de maduració
- té una part significativa de subjectes fora de promoció

És un grup important, compost pel 16 % de la població estudiada.

3.1.6 Estudiants "poc definibles"

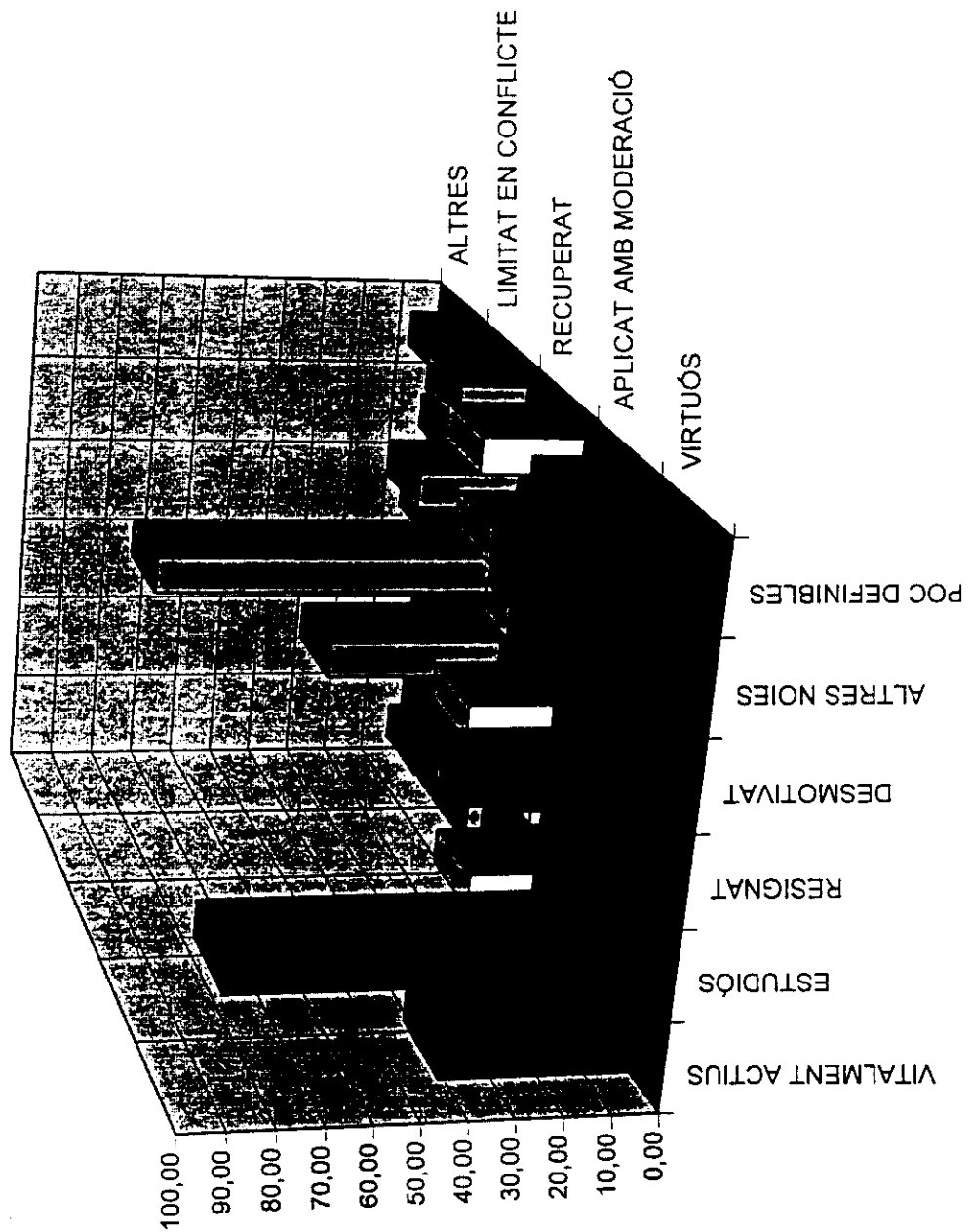
Un 8 % del conjunt no ha estat possible d'identificar d'una manera clara i uniforme. Tot i així, podem dir que es tracta d'un grup definit perquè té un currículum extraescolar basat fonamentalment en la formació i havia fet activitats de lleure, però ara ja no en fa. També el determina, en part, una actitud xerraire no problemàtica a l'aula.

3.2 DIVERSITAT D'ÈXIT I TIPOLOGIES D'ESTUDIANTS

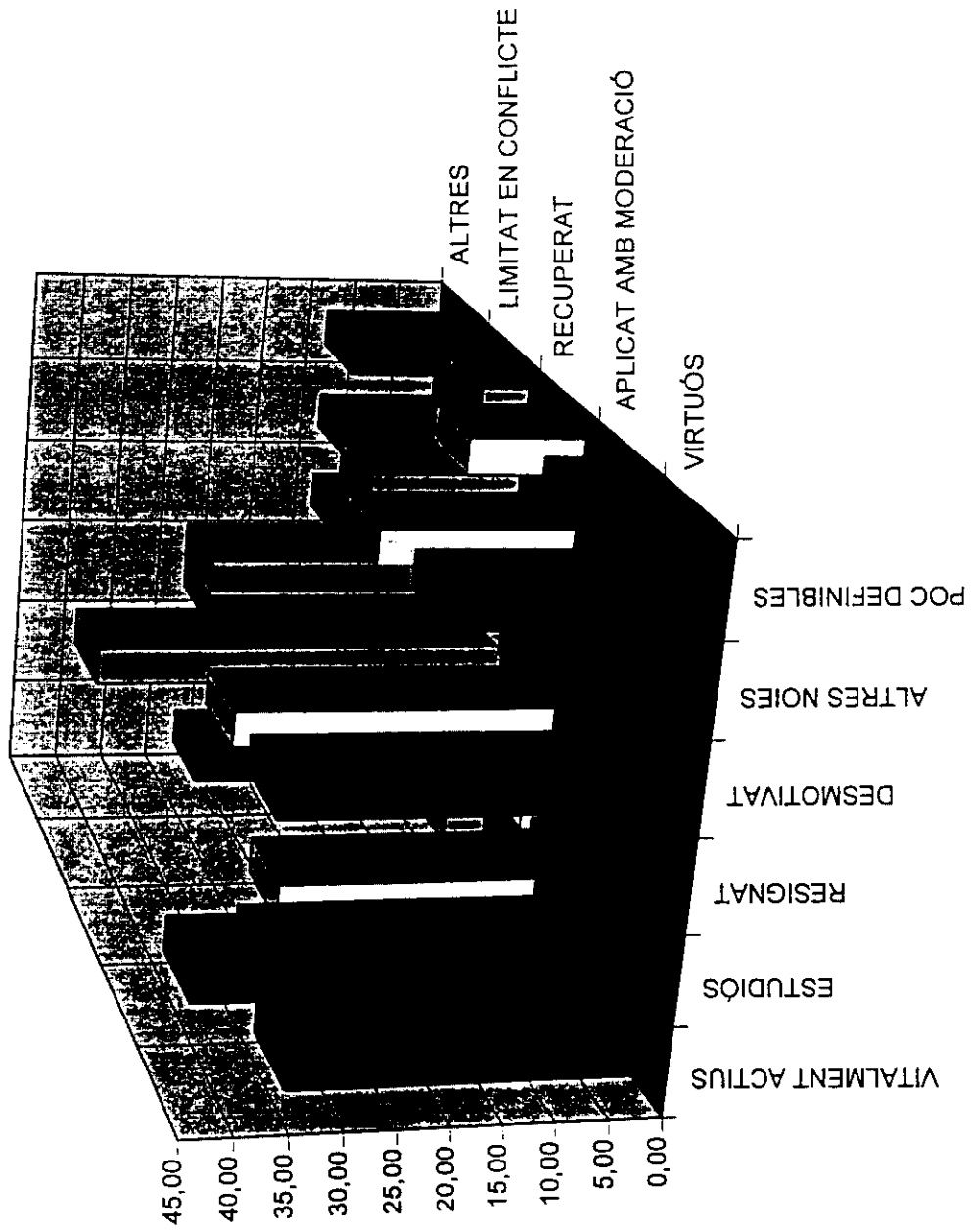
Si posem en relació els dos grups de tipologies que hem construït, és a dir, el tipus d'estudiant i les diferències d'èxit (tipus d'alumnat) trobarem els diferents desajustos i conflictes que es donen entre els nois i les noies adolescents i les demandes escolars, entre les expectatives de la institució i les posicions personals. Així:

- els estudiants "estudiosos" (més aviat les estudiants "estudioses") són pràcticament sempre "virtuosos"; no es pot esperar menys de la seva aplicació, el seu rendiment i el seu interès
- malgrat això, l'excel·lència escolar també es dona en una proporció significativa entre els nois i les noies amb interessos i motivacions entre la vida i l'escola (estudiant alternatiu autònom)
- aquesta última categoria reparteix els seus efectius entre l'excel·lència i l'aplicació moderada; a les seves files hi ha tant l'alumnat que té èxit sense convertir l'escola en el seu centre vital, com el que es pren l'escola amb una certa distància
- l'estudiant "repetidor desmotivats" es concentra pràcticament entre l'alumnat "limitat en conflicte"; el cercle s'ha tancat i la barreja desmotivació-desinterès-conflicte conformen la seva identitat escolar
- l'alumnat "en conflicte" prové dels resignats i desmotivats, amb l'afegit d'un sector dels ubicats en un "context sense estímuls"
- una bona part de les "noies de contextos sense estímuls" sembla que aconsegueix superar part de les seves limitacions culturals i situar-se com a "virtuosa" o "aplicada amb moderació". La manca d'estímuls li pot provocar el fracàs però no l'aboca, per definició, al conflicte (cosa que sí que sembla que passa majoritàriament entre els nois).

DIFERÈNCIES D'ÈXIT I TIPOLOGIES D'ESTUDIANTS
 (% d'èxit-fracàs que hi ha en cadascuna de les tipologies d'estudiants)

TIPOLOGIES D'ESTUDIANS I DIFERÈNCIES D'ÈXIT
 (% de cada tipologia d'estudiants que hi ha en cadascuna de les categories d'èxit-fracàs)

4. AUTOPERCEPCIONS: AUTOCONCEPTE I EXPECTATIVES EN ACABAR L'ESO

De la mateixa manera que en el nostre anterior treball, en fer el disseny de la investigació vam considerar la necessitat de tenir en compte la dinàmica interactiva que es produïa entre els resultats escolars, les actituds davant de les exigències i el concepte i la vivència que el noi i la noia acabava tenint d'ell mateix i del seu futur. Per aquesta raó, el qüestionari que es va fer a l'alumnat va incloure una prova parcial d'autoconcepte¹⁹ i una sèrie de preguntes sobre les seves expectatives d'estudi i d'ocupació futura.

El pas per l'escola no ha estat neutre per als nois i les noies, en el sentit que ha influït en la construcció de la seva personalitat, que els ha proporcionat experiències satisfactòries, que s'han sentit còmodes dintre de la seva pell, que han somiat un futur satisfactori. Reforçant, tallant o compensant altres influències, ha format una part d'allò que els personatges escolars senten que ara són.

4.1 DIVERSES MANERES DE SENTIR-SE I DE PROJECTAR-SE EN EL FUTUR

Fonamentalment, el que hem posat en relació és com es veuen els nois i les noies, com se senten actualment (un producte, entre d'altres, de la seva condició adolescent i del seu pas per l'escola, especialment per l'ESO) i com pensen, intueixen, imaginem el seu futur²⁰. El resultat ha estat un conjunt de tipologies diferenciables, en què la universitat o el treball polaritzen les autoconcepcions, i les dificultats per encaixar les vivències del moment pel qual passen provoquen neguits i immediateses. Tot i ser una anàlisi molt parcial, els resultats han de ser tinguts en compte fonamentalment perquè, si el

¹⁹ Escala AFA (Autoconcepto Forma-A). MUSITU, G.; GARCIA, F.; GUTIÉRREZ, M. Madrid: TEA-Publicaciones de Psicología Aplicada, 1991. Aplicada tan sols en part.

²⁰ Sobre com imaginem el seu futur els nois i les noies que inicien la seva adolescència és interessant revisar el llibre de C.DÍAZ, *El presente de su futuro*. Siglo XXI, 1996.

sistema educatiu vol millorar-ne els resultats, ha de resoldre la qüestió de com fer que els i les adolescents es visquin a si mateixos més positivament, i imaginin un futur més positiu en el qual l'escola pinti alguna cosa.

4.1.1 Professional universitari de futur brillant

En primer lloc, hem de considerar dues categories d'estudiants, probablement molt similars, diferenciades fonamentalment per una graduació de més a menys en la valoració del seu panorama present o futur. Els primers, tenen una imatge satisfactòria d'ells mateixos. Els autoconceptes, tant el social com l'acadèmic, estan per sobre la mitjana. El seu futur passa pel batxillerat i la universitat. Les seves expectatives de futur llunyà estan situades com a professionals.

Representen el 22 % de la població estudiada.

4.1.2 Professional universitari d'aspiracions més moderades

En els segons, el seu futur també passa pel batxillerat, la universitat i l'ocupació laboral com a professionals. Però l'autoimatge i l'autoconcepte ja no són tan satisfactoris (se situen en valors mitjans). Per a bastants d'aquests estudiants l'autoconcepte social fins i tot se situa per sota de la mitjana. La pressió del batxillerat i de la universitat és patent, però no tenen tan clar que acabi sent així. Sembla que hi ha discordances vitals respecte a aquest futur.

Representen el 33 % de la població estudiada.

4.1.3 Operari/empleat convençut

Es tracta d'un grup determinat majoritàriament perquè té unes expectatives professionals associades a allò que genèricament podríem anomenar *exercir un ofici* (el 59 % del grup). Tot i així, una part significativa no té expectatives (18 %). El futur acadèmic passa significativament per la nova formació professional. Però també és significatiu que un grup no vulgui ni treballar ni estudiar, i deixi de banda qualsevol relació entre l'ara i el futur (23 %).

L'autoimatge és més aviat contradictòria, però els autoconceptes (acadèmic, social o general) són dins de la mitjana.

Representen el 15 % de la població estudiada.

4.1.4 Van (moderadament) per feina

Molt a prop de l'anterior grup se'n situa un altre que fonamentalment es diferencia (el 89 % del grup) perquè es veu, en el futur, fent una feina, la que sigui. Els autoconceptes no resulten significatius per definir-los i, com l'anterior, es barreja significativament els que pensen passar per la nova formació professional (43 % del grup) i els que no volen estudiar ni treballar (35 %).

Representen el 10 % de la població estudiada.

4.1.5 Adolescent "malvivenciat"

Finalment, apareix un grup definible —inclòs de manera més significativa que els anteriors— tan sols per l'autoimatge i l'autoconcepte negatiu. Es tracta de nois i noies que tenen una autoimatge insatisfactòria i qualsevol dels aspectes de l'autoconcepte per sota de la mitjana del grup. Com a màxim és lleugerament significatiu que una part es defineix perquè pensa fer formació professional l'any que ve (25 %).

Representen el 20 % de la població estudiada.

4.2 AUTOPERCEPCIÓ I ACTITUD DAVANT DE L'ESTUDI

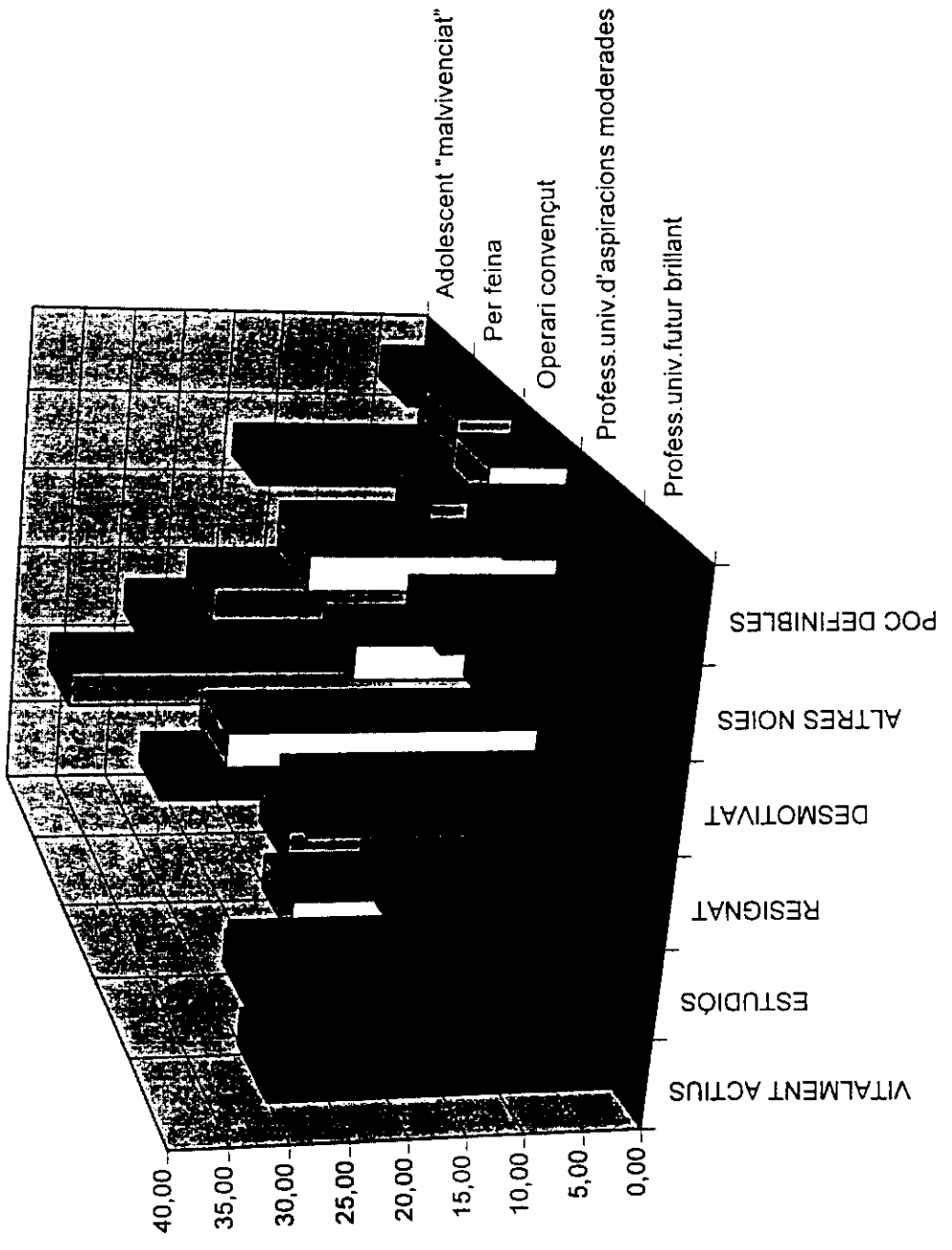
Si posem en relació les autopercepcions i els diferents tipus d'estudiants que hem comentat en el capítol anterior, es produeixen algunes coincidències que poden resultar interessants.

- En primer lloc, cal destacar que pràcticament tots (92 %) els estudiants "estudiosos" formen part dels grups de futur "professional universitari" i predominen els de "futur brillant".
- El "repetidor desmotivats" té autopercepcions distribuïdes entre el grup que va per feina o aspira a ser operari (54 %) i els adolescents "malvivenciats" (31 %).
- Les estudiants de contextos sense estímuls ("altres noies") aspiren moderadament a anar la universitat i a realitzar una professió (32 %), però també n'hi ha moltes que estan entre les que tenen dificultats amb l'autopercepció i la valoració (24 %).

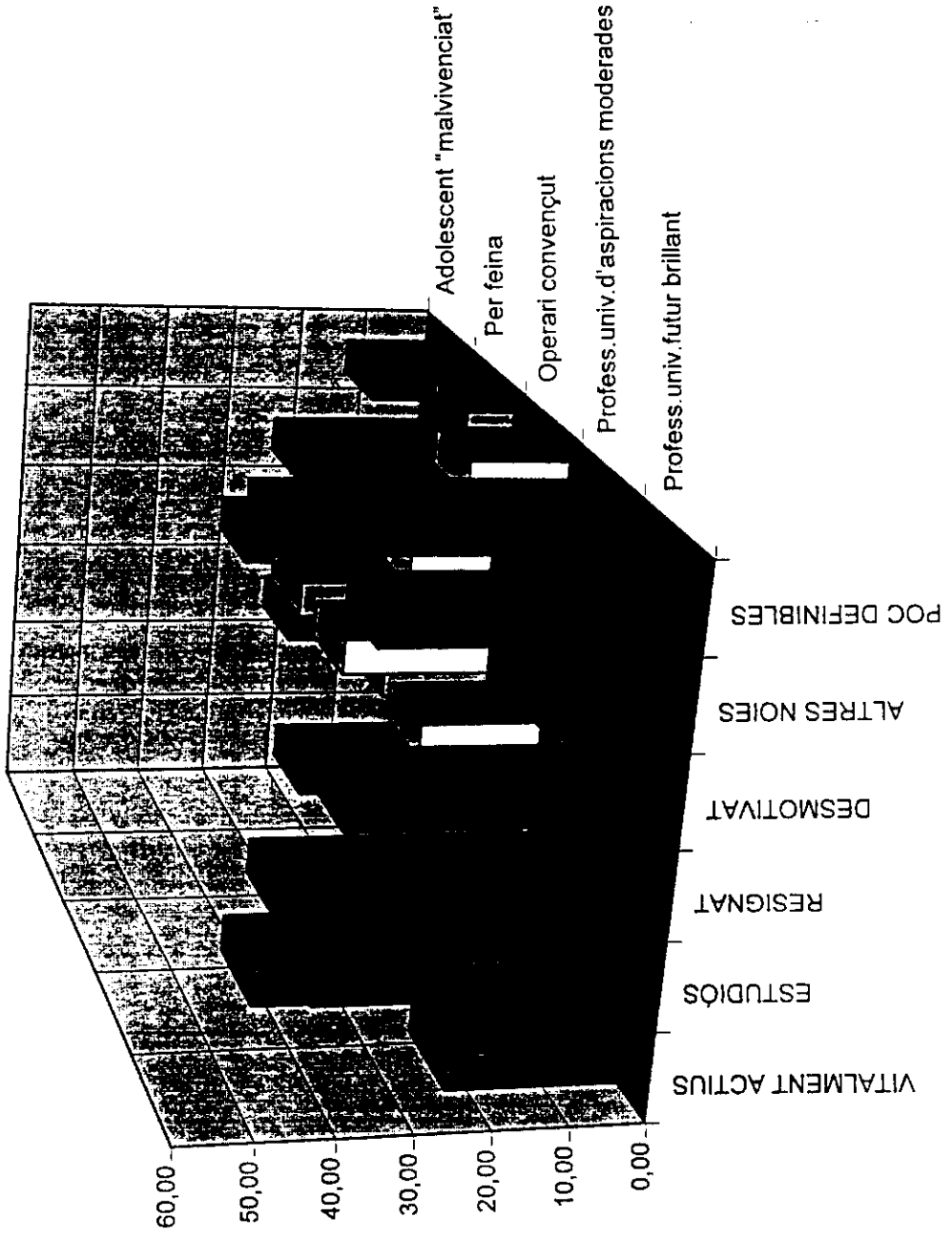
Fent la lectura des de l'autopercepció, s'observa que:

- L'adolescent "malvivenciat" es troba majoritàriament entre els estudiants "vitalment actius" i els "resignats" (27 % i 29 %).
- Els que "van per feina" es troben majoritàriament entre els estudiants "resignats" (40 %) i els "repetidors desmotivats" (27 %).
- El pol dels que pensen en clau d'ofici està integrat majoritàriament pels "resignats" (29 %), els de "contextos limitats" (24 %) i els estudiants "vitalment actius" (22 %).

TIPOLOGIES D'AUTOPERCEPCIÓ I TIPUS D'ESTUDIANTS
 (% de tipologies d'estudiants a cadascuna de les autopercepcions)

TIPOLOGIES D'ESTUDIANTS I AUTOPERCEPCIÓ
 (% de cadascuna de les tipologies d'autopercepció a cada tipus d'estudiant)

4.3 AUTOPERCEPCIÓ I ÈXIT

En posar en relació les diferències d'èxit i les tipologies d'autopercepció també apareixen algunes associacions importants que posen de manifest que el que aquests estudiants són i el que imaginen ser està condicionat i, alhora, condiciona, el que poden arribar a ser. Les diferències d'èxit en el sistema escolar provoquen diversitats d'autovaloracions i potencialitats diverses per dissenyar el futur. Part dels èxits i fracassos també tenen a veure amb la personalitat que es van construint.

Entre les diferents relacions, podem destacar:

- L'alumnat "virtuós" té la immensa majoria dels seus efectius entre els professionals universitaris, a parts iguals entre els de futur brillant i els d'aspiracions moderades (81 %).
- Passa una cosa semblant, però oposada, entre l'alumnat "limitat en conflicte". La majoria es troba entre els adolescents "malvivenciats" (34 %) i els operaris convençuts (29 %).
- Pot ser significatiu i demostratiu d'una distorsió important que l'alumnat "recuperat" tingui com a categoria d'autopercepció dominant la de "professionals universitaris d'aspiracions moderades" (44 %). Aspiracions i autopercepcions que difereixen dels resultats acadèmics i del consell orientador cap a cicles formatius que, com hem vist, descriuen significativament la categoria.

Però la lectura a la inversa encara destaca més altres aspectes:

- Els adolescents "malvivenciats" tenen efectius entre totes les categories d'èxit i fracàs. No es tracta d'una condició exclusiva dels que fracassen, sinó d'una característica que afecta una part important d'adolescents. Cal destacar el 21 % que es troba entre l'alumnat "virtuosos", que evidencia que no n'hi ha prou a tenir èxit escolar per tenir una autopercepció positiva, o que la mateixa pressió escolar exitosa també condiciona la inquietud personal.
- Tot i així, l'alumnat que té dificultats per tenir una autopercepció positiva es concentra majoritàriament en el grup de "limitat en conflicte" (43 %). En un cercle interactiu d'influència, la dificultat escolar condiciona l'autopercepció i les dificultats personals es tradueixen en dificultats escolars.

4.4 UBICACIONS ENTRE EL PRESENT I EL FUTUR

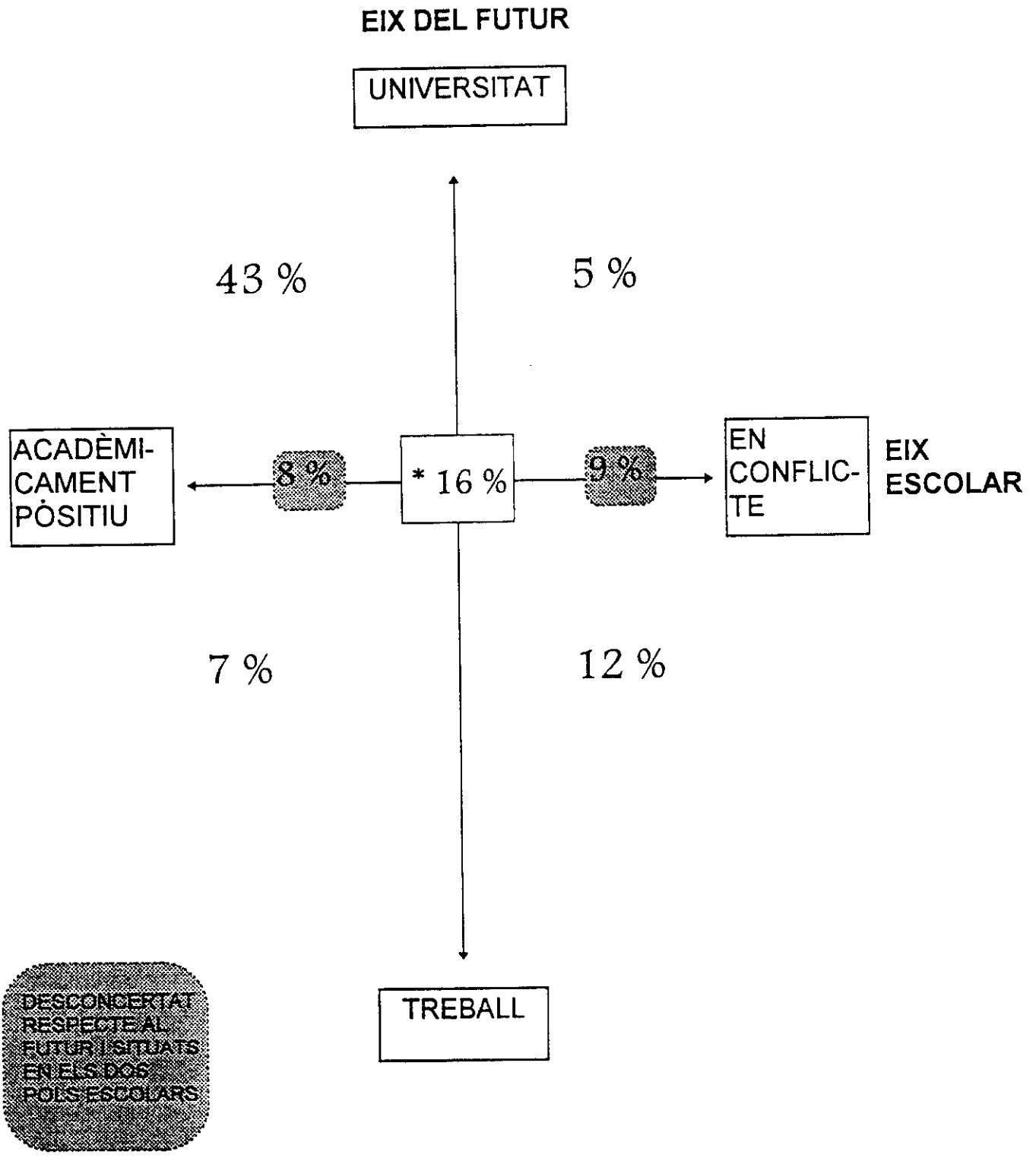
Per últim, ens ha semblat útil generar una agrupació dels adolescents polaritzada en dos eixos, amb la pretensió d'il·lustrar una part dels components de l'orientació educativa que hauria de produir-se al final de l'ESO. Per una part, l'eix de futur entre la universitat i el treball (d'una banda, els professionals universitaris i, de l'altra, els operaris i els que van per feina). Per l'altra, l'eix de la posició acadèmica (virtuosos i aplicats per oposició a limitats en conflicte). El resultat és el que pot observar-se en el gràfic.

Sense considerar les situacions intermèdies (alumnat recuperat i altres), podem dir que el 43 % dels nois i les noies que han acabat l'ESO tenen una situació acadèmica positiva i pensen el seu futur en termes d'universitat. Alhora, cal pensar que també hi ha un 5 % que està en conflicte (situació que li suposarà no tenir el títol de graduat en ESO) però que també té aspiracions similars.

La polarització a distància entorn al treball (mitjançant l'aprenentatge d'un ofici) o immediata (cercar feina) afecta un 7 % que està en una situació acadèmicament positiva i un 12 % que està en situació de conflicte.

Finalment, els adolescents desconcertats respecte a si mateixos i al seu futur ("malvivenciats" que no es poden adscriure ni a la universitat ni al treball) suposen un 17 % del total, però estan dividits a parts iguals entre la situació acadèmicament positiva i la dificultat i el conflicte.

El nou sistema escolar haurà de corregir seriosament les construccions socials entorn als itineraris formatius que hi ha actualment. Tant entre professionals de l'educació com en la població en general predomina la concepció que l'únic itinerari noble és el que arriba a la universitat passant pel batxillerat. Els cicles formatius no es consideren de prestigi, especialment els posteriors a l'ESO, ateses les seves limitacions per continuar un itinerari formatiu reglat.

* Aquest 16 % situat al centre són les situacions intermèdies (alumnes "recuperat" i "altres") que aquí no hem considerat per poder provocar una dicotomia més clara.

5. PERFILS SOCIALS DE LES FAMÍLIES

5.1 ALGUNES DADES GENERALS

Per una millor comprensió de les tipologies de famílies hem cregut convenient descriure abans les característiques generals que tenen les famílies estudiades (sempre a partir d'allò que diu l'alumnat i el tutor). Globalment, a les famílies del conjunt de l'alumnat estudiat, hi destaquen les següents dades:

- hi ha un 7,5 % de nois i noies que viuen en una llar monoparental
- un 12,3 % són filles o fills únics i un 10,2 % forma part d'un família nombrosa²¹
- poc més de la meitat (54 %) té pare i mare nascuts a Catalunya. La resta, a parts similars, té tots dos pares o un d'ells nascuts fora
- la llengua parlada a casa és el català (46,2 %), el castellà (41 %), o el català i el castellà indistintament (12,8 %)
- en la meitat de les famílies treballen el pare i la mare. Aproximadament en un 5 % de les famílies no treballa cap dels dos
- pel que fa a l'ocupació dels pares, un 14 % són professionals i tècnics, un 30 % empleats i un 33 % obrers.
- un 14 % té economies benestants i un 31 % té un nivell econòmic baix
- pel que fa al nivell d'estudis de la llar, un 7 % no té estudis i un 17 % té estudis alts

Per poder generalitzar les dades, cal tenir present que la fase d'experimentació i la d'avançament de la reforma tenen veritables biaixos territorials i socials, com ja hem assenyalat. Això provoca que les tipologies de famílies que apareixen (especialment la seva distribució percentual) no siguin extrapolables al conjunt de Catalunya ni al conjunt de l'ESO ja generalitzada.

²¹ Quatre fills i filles o més.

5.2 DIFERÈNCIES FAMILIARS ENTRE ESCOLES AMB ESO COMPLETA I INCOMPLETA

D'altra banda, hem de destacar que les escoles que han estat fent l'ESO completa (avançament experimental o voluntari) i les que tan sols han ofert el segon cicle (avançament en el territori), no semblen correspondre a realitats socials similars. Representen dos grups socials amb fortes diferències. Això semblen indicar les diferències trobades entre les famílies de les escoles segons la seva oferta d'ESO.

A les famílies dels centres amb ESO completa hi havia:

- més pares i mares nascuts fora de Catalunya (26,9 % / 17 %)
- més castellà com a llengua d'ús domèstic (51 % / 30 %)
- més bilingüisme (15,5 % / 10 %)
- menys autònoms o pagesos (2,8 % / 10,7 %)
- més pares o mares amb nivell d'estudis alts
- menys nivell econòmic precari o baix (26,9 % / 35,7 %)
- capital cultural globalment més alt
- predomini de residència en barris interclassistes i absència de residència en zones rurals
- millor actitud familiar davant les males notes i menys pressió perquè els fills es posin a treballar en acabar l'ESO

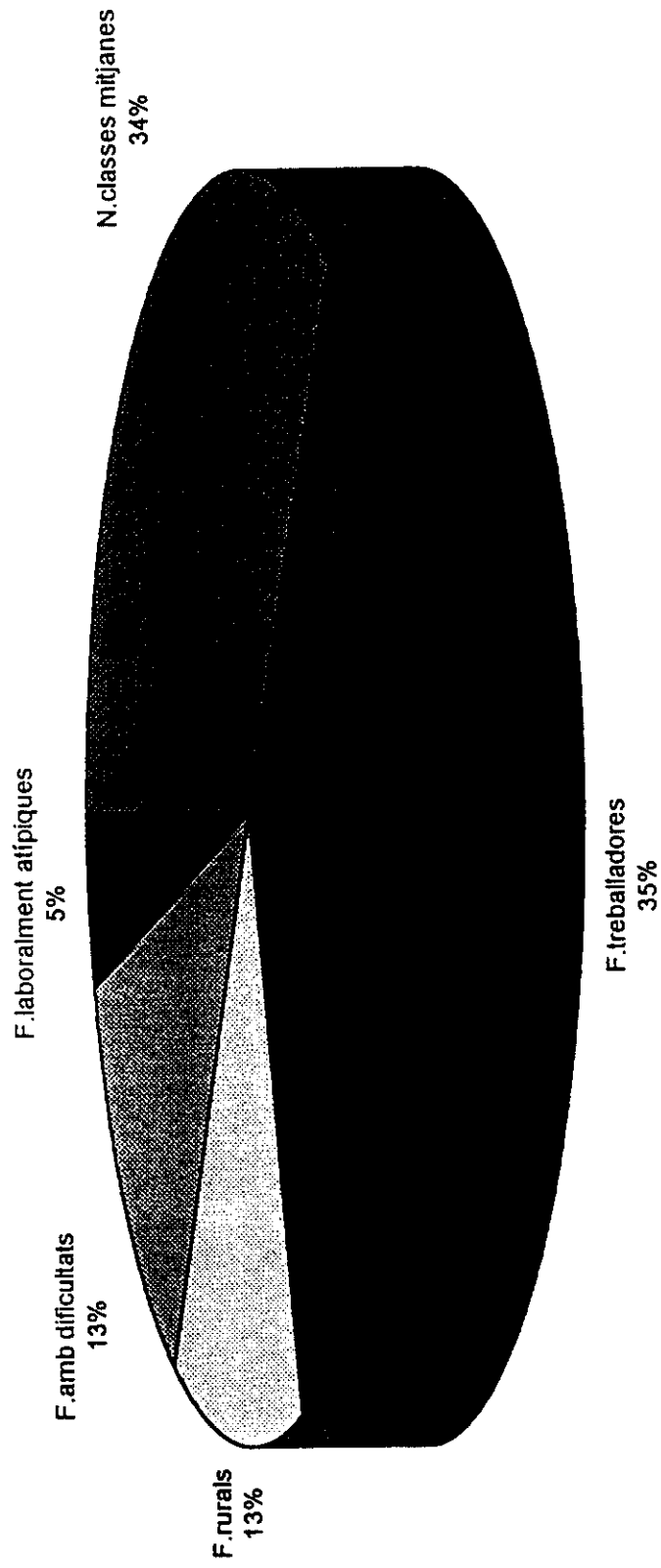
Algunes diferències familiars

	ESO COMPLETA	ESO INCOMPLETA
Pare i mare nascuts fora de Catalunya	26,9 %	17 %
Castella com a llengua de la llar	51 %	30 %
Parles autònomes o bilingües	2,8 %	10,7 %
Nivell d'estudis alt	20,7 %	12,9 %
Economia precària o baixa	26,9 %	35,7 %

5.3 ELS GRUPS FAMILIARS

L'anàlisi de correspondències múltiples que hem fet ens proporciona, també per a les famílies, una proposta de classificació. De la mateixa manera que a les altres tipologies descrites, cada grup té un perfil dominant i diferenciat, amb uns atributs característics. El gràfic següent representa els resultats obtinguts.

PERFILS SOCIAUX DE LES FAMILIES

5.3.1 Noves classes mitjanes

Representen el 34 % de la mostra.

Es tracta de famílies caracteritzades per:

- alt nivell d'estudis a la llar
- bon capital cultural
- benestar econòmic
- català com a llengua parlada a casa
- viuen a barris interclassistes
- pares i mares que treballen tots dos i que són professionals o tècnics
- també inclou (menys significativament) famílies en què el pare o la mare ha nascut fora de Catalunya i a casa es parla català o castellà indistintament

5.3.2 Famílies treballadores

Suposen el 36 % de la mostra.

Estan caracteritzades per:

- pares i mares nascuts majoritàriament fora de Catalunya
- tenen com a llengua de la llar el castellà
- professionalment són obrers i treballa un dels dos membres
- nivell d'estudis elemental i baix capital cultural
- estructura de família nuclear, amb dos o tres fills

5.3.3 Famílies rurals

Representen el 13 % de la mostra.

Estan caracteritzades per:

- residència en una zona rural
- pare i mare nascuts a Catalunya i català com a llengua de la llar
- nivell professional autònom o pagesia
- estudis elementals i baix capital cultural
- estructura de família extensa

5.3.4 Famílies amb dificultats (més o menys "desestructurades")

Representen el 12,5 % de la mostra.

Es tracta d'una categoria similar a la que vam descriure en el nostre treball anterior com a família desestructurada. *"Famílies que es distingeixen de la resta per un major grau de concentració de problemes, tant d'ordre econòmic o social (atur o inactivitat, analfabetisme, etc.), problemes interns d'estructura familiar (manca de cohesió, família sancionadora, absència de normes, etc.), com problemes d'entorn social (hàbitat no integrat o marginal). Òbviament, no implica que totes i cada una de les famílies classificades en aquest tipus concentrin alhora tots i cada un dels problemes. Però, en definitiva, ens configura un col·lectiu definit per una situació d'acumulació de problemes complexos"*.

En concret, en aquest estudi, estan caracteritzades perquè:

- no tenen estudis o estudis elementals
- són famílies (en opinió del tutor) no cohesionades
- predominen estructures familiars monoparentals i, entre aquestes, hi ha un nombre significatiu de famílies nombroses
- viuen en barris populars o suburbials
- tenen un nivell econòmic baix
- la relació amb l'escola és mínima i la reacció davant dels resultats escolars nul·la
- hi ha una presència significativa de pares i mares de més de 50 anys
- en una part d'aquestes famílies, la situació professional és desconeguda

5.3.5 Famílies laboralment atípiques

Representen el 4,5 % de la mostra.

Es tracta d'un grup pròxim a l'anterior; no hi comparteix els aspectes de dificultat de cohesió o d'estructura familiar, però inclou famílies en situació de dificultat, fonamentalment per raons laborals i econòmiques.

Estan caracteritzades per:

- activitat laboral dels dos membres de la unitat familiar no definida o caracteritzada per l'atur, la inactivitat, les incapacitats i similars
- nivell econòmic baix
- castellà com a llengua domèstica
- interès perquè el seus fills estudiïn formació professional
- cohesió familiar

5.4 PERFILS SOCIALS I DIFERÈNCIES D'ÈXIT

Els resultats que s'obtenen posant en relació les diferents tipologies d'èxit i les de família poden observar-se en els gràfics següents. Globalment, continuen fent palesa la relació entre condicions sociofamiliars i rendiment escolar, però hi ha algunes matisacions que caldrà fer:

1. El grup de famílies que hem descrit com a treballadores té fills i filles amb uns resultats d'èxit i fracàs molt similars als globals de la mostra.
2. En el grup de les noves classes mitjanes destaca l'augment de l'alumnat "virtuós" (el 44 % enfront del 34 % del conjunt) i la disminució de l'alumnat "en conflicte" (el 15 % davant del 25 %).
3. Les famílies d'entorn rural i pagès milloren lleugerament en el nombre de virtuosos (38 %) i redueixen també lleugerament el nombre de conflictius (21 %).
4. Les famílies amb dificultats tenen més de la meitat dels seus fills i filles situats en el grup "en conflicte" (56 %) i tan sols un 25 % es troba entre els que tenen una aplicació moderada o formen part dels "virtuosos".²²
5. El grup de l'alumnat "en conflicte" està, però, en general, sempre per sobre del 20 % i, fins i tot en les millors condicions socials i culturals, no baixa mai del 15 %.
6. El grups de l'alumnat que havíem situat com a "recuperat" té una distribució bastant homogènia entorn al 15 %, a totes les famílies, fins i tot a les famílies amb dificultats (12 %). Destaca, però, la seva importància entre les famílies en situacions atípiques, en les quals arriba al 23 %.

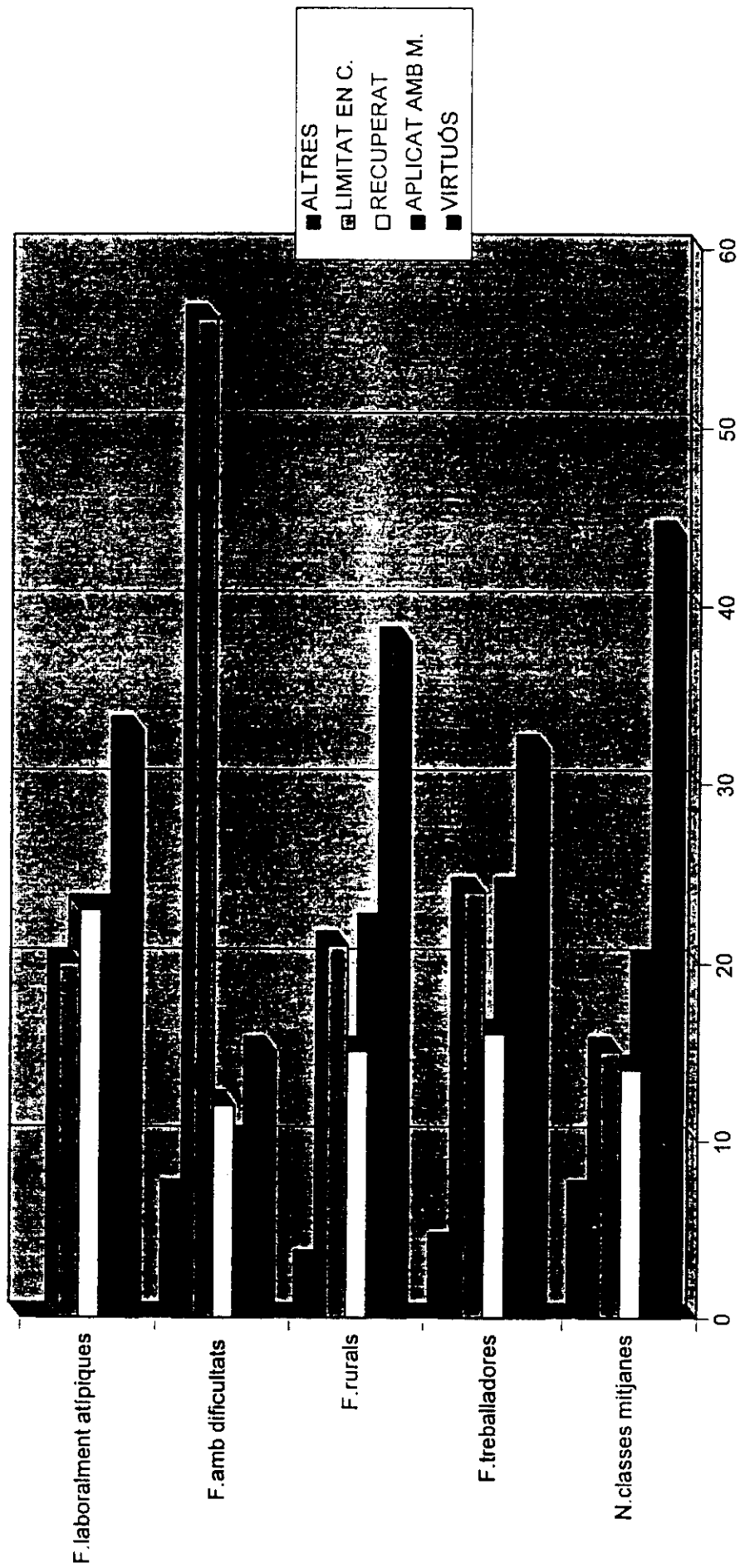
Com a conclusió general hem de dir que l'ESO no sembla que hagi reduït les diferències escolars que provoca la desigualtat social. Sí que s'ha produït un

²² Una dada pràcticament igual a la que ja vam trobar al treball anterior al final de l'EGB: "Hi ha una associació molt forta entre aquest tipus de família i els alumnes en conflicte i els limitats sense expectatives: són el 75 % dels casos" (pàg. 93).

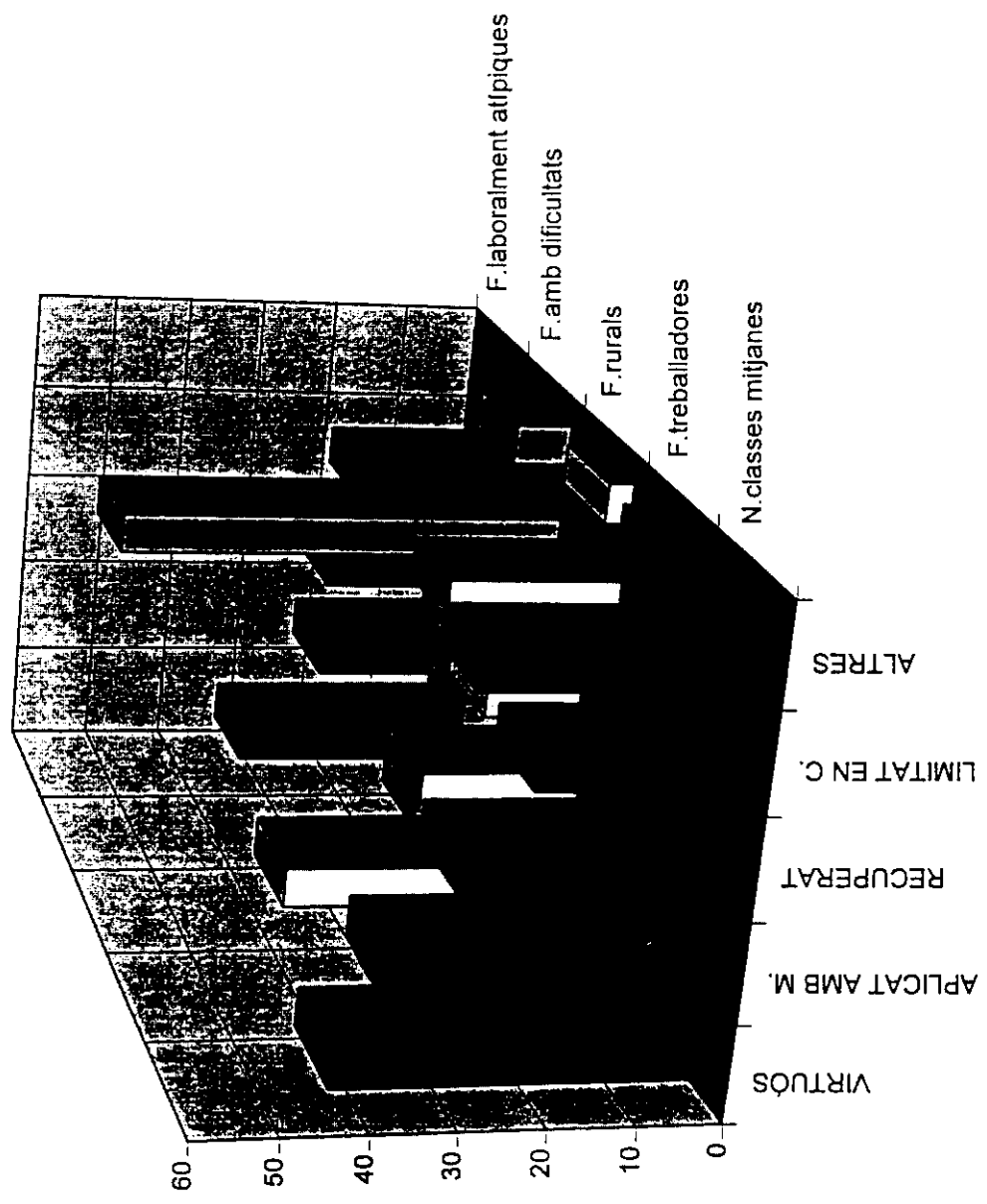
fet innegable: molts dels que abans, tenint condicions socials precàries, construïen una relació de limitació i conflicte amb l'escola, abandonaven el sistema; ara, al contrari, són dins i, a més, en una petita proporció han estat recuperats per a les tasques escolars. També és possible, malgrat que no ho podem saber, que hagi millorat alguna part de les tensions que el grup tenia amb el sistema escolar. Resta, però, com a gran assignatura pendent, aconseguir una incidència real de la nova organització escolar en la disminució de les diferències d'èxit que la desigualtat social provoca.

També cal insistir que no es pot identificar *conflicte* amb *condició social baixa*. De la mateixa manera que advertíem en el treball anterior, quan es posen en relació *adolescència* i *escola* apareix inevitablement un tipus de conflicte que, de manera diversa, es produeix en tots els grups socials. També aquí han canviat coses. Una part significativa (probablement la meitat) del 15 % de l'alumnat "en conflicte" que es dona entre les famílies de classes mitjanes, abans acabava cansat i enfadat i sortia del batxillerat. Ara també és dins i pot provocar unes tensions en la relació educativa que no sempre són ubicades adequadament. El conflicte en la relació educativa a l'ESO és, sovint, inapropiadament atribuït només a l'alumnat socialment problemàtic, i no a les tensions adolescents.

PROPORCIÓ DE LES DIFERENTS TIPOLOGIES D'ÈXIT A CADA TIPUS DE FAMÍLIA

DIFERÈNCIES D'ÈXIT SEGONS TIPUS DE FAMÍLIA

PROPORCIÓ DE LES DIFERENTS TIPOLOGIES D'ESTUDIANTS A CADA TIPUS DE FAMÍLIA

5.5 DIVERSITAT D'ACTITUDS ESCOLARS I PERFIL SOCIAL DE LES FAMÍLIES

El creuament entre les diferents tipologies d'estudiants, que ja hem estudiat, i els diferents perfils socials de les famílies, permet conèixer de quina manera estan condicionades les actituds davant de les propostes de l'escola pels condicionaments sociofamiliars. Del conjunt, cal destacar:

1. Els estudiants "vitalment actius" es troben en tots els grups de famílies, sense gaires variacions respecte al percentatge general.
2. Les classes mitjanes destaquen perquè tenen una proporció moderadament més alta d'estudiants "estudiosos" (17 % davant del 14 % general), però molt especialment perquè tenen molts més estudiants "poc definibles" (el 12 % enfront del 8 % general). El 51 % d'aquests estudiants no definibles dels quals no acabem de conèixer la posició respecte a l'activitat escolar, pertanyen a aquest grup de famílies.
3. A les famílies obreres tan sols destaca, com era previsible, el fet que tenen el 45 % de totes les "noies de contextos sense estímuls", que suposen el 20 % de tots els seus estudiants.
4. Les famílies amb dificultats tenen la meitat d'estudiants "estudiosos" que qualsevol altre categoria de famílies (7 %), quasi el triple de desmotivats (el 22 % enfront del 9 % general) i bastants més resignats (el 32 % davant del 25 %).
5. Les famílies laboralment atípiques destaquen fonamentalment perquè tenen com a segona categoria important dins del grup la dels altres nois o noies de contextos sense estímuls, i també perquè tenen més estudiants "vitalment actius".

Com a conclusió bàsica es pot dir que l'actitud que hem anomenat de *resignació* davant del fet d'haver estudiat, és present d'una manera similar a tots els grups de famílies. Una cosa semblant succeeix amb la posició vitalment activa. La repetició i la desmotivació predomina entre les famílies amb dificultats. En contraposició, la indefinició (o més ben dit, la dificultat per part nostra de definir les seves característiques) davant del fet d'estudiar tendeix a ser més patrimoni de les noves classes mitjanes.

5.6 AUTOPERCEPCIONS I PERFILS SOCIALS DE LES FAMÍLIES

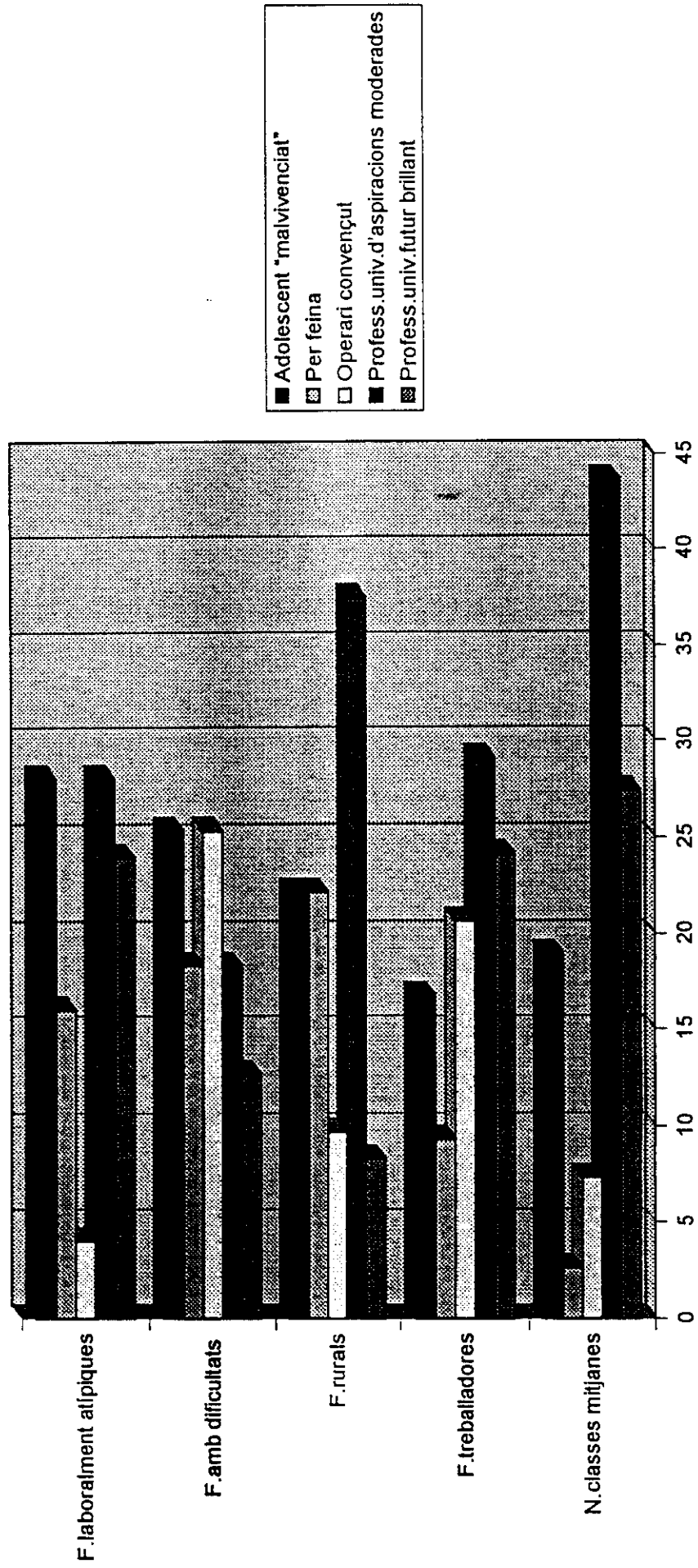
Si amb alguna cosa està relacionada la percepció que els nois i les noies tenen dels seu futur, és amb les condicions socials i culturals de la pròpia família. L'entorn social i familiar no sempre pot determinar la fita, el model, però com a mínim pot preconditionar —o fins i tot imposar— el nivell d'aspiracions. Tanmateix, sovint es produiran discordances entre les aspiracions personals i les possibilitats reals que després la societat (el seu entorn) els oferirà, o entre les pretensions i els desitjos familiars i les possibilitats reals de l'adolescent o el seus interessos. Són nois i noies que pensen en un futur determinat perquè és el que la família espera d'ells. Nois i noies que aspiren a un futur que superi el de les seves famílies, però que haurà de superar nombrosos handicaps.

Si posem en relació les diferents tipologies d'autopercepció i els perfils socials de les famílies, hem de destacar les dades següents:

1. Les noves classes mitjanes tenen el 71 % dels seus fills i filles entre els que aspiren a ser professionals per la via universitària (amb aspiracions moderades o amb la tendència a imaginar un futur brillant). Són molt pocs (menys del 10 %) els que pensen en la feina, a treballar com a operaris.

2. Les famílies treballadores tenen poc més de la meitat dels fills (53 %) amb una autopercepció positiva i un futur centrat en la universitat. Tan sols prop d'una tercera part pensa i sent en clau d'ofici: el 10 % en la situació inestable dels que "van per feina" i el 20 % amb la vivència positiva d'estudiar formació professional i trobar una ocupació.

LES DIFERENTS AUTOPERCEPCIONS A CADA TIPUS DE FAMÍLIA

3. Al grup de les famílies que hem classificat com a rurals destaca una proporció inferior de pretensions universitàries (46 %), amb predomini fonamental dels que tenen "aspiracions moderades". Però destaca especialment el grup dels que volen anar ja a treballar (el 22 % són dels que "van per feina"), ja que és en aquest tipus de família on té més pes.²³
4. El bloc de l'orientació cap al treball (la suma dels operaris convençuts i els que van per feina) tan sols supera el de les pretensions universitàries entre les famílies amb dificultats (el 43 % davant del 31 %).
5. Els adolescents amb dificultats per viure el seu present i imaginar el futur ("malvivenciats") són en tots els grups familiars. Predominen entre les famílies amb situacions atípiques i les que tenen dificultats (28 % i 25 %) i és entre les famílies treballadores on es dóna la quota més baixa.

²³ Per no fer interpretacions errònies, cal recordar que aquesta tipologia de famílies correspon, en la nostra mostra, majoritàriament a escoles que tan sols feien el segon cicle de l'ESO.

6. DIVERSITAT DE SITUACIONS EDUCATIVES

Fins aquí hem anat comentant la diversitat de conjunts que, des de diferents perspectives, apareixen a la nostra investigació, i també les relacions —dos a dos— entre ells. L'explicació seqüencial que hem fet pateix, però, d'una mínima globalització. El lector pot plantejar-se dubtes com ara "quins aspectes són principals i quins secundaris" o "quin pes té cadascun d'ells en la situació de diferència d'èxit final". És a dir, si pesa més la família o la condició social, si és primer el resultat acadèmic o l'autopercepció, etc.

Aquest treball mai ha partit d'un model causal per explicar les diferències d'èxit (sempre parlem de factors associats i no de causes). Tampoc no hem volgut ponderar el pes específic de cap variable en el resultat final. Tanmateix, en parlar de l'èxit i el fracàs com a resultat interactiu entre dos processos (el personal i l'escolar) i descriure les situacions resultants (com estan els nois i les noies al final de l'ESO), sí que sembla interessant analitzar també algunes de les agrupacions resultants a partir de la interrelació entre totes les tipologies construïdes i totes les variables.

Quan no hi ha "culpables", quan no hi ha causes —i, si n'hi haguessin, aquestes no serien úniques—, estem obligats a considerar situacions, escenaris educatius en què uns i altres factors interactuen entre si. No podem dir que el resultat escolar és el que és perquè la família és la que és; ans al contrari, hem de pensar que la tensió escolar també és factor de tensió educativa familiar, dificultat afegida a les dificultats. La vivència adolescent dels compromisos escolars està condicionada per allò que l'escola li proposa; alhora, l'escola, el tutor, tendeix a despreocupar-se de proposar res a qui es despreocupa del sistema de l'escola.

Per analitzar això hem fet, una vegada més, una anàlisi de correspondències múltiples posant en relació totes les tipologies construïdes com a variables actives (hem construït tipologies de les tipologies) i el conjunt d'indicadors com a variables il·lustratius. El resultat és el que comentem a continuació: un conjunt de situacions educatives diferents. (Vegeu quadre.)

Les "situacions" que aquí descrivim no són, però, taules de correlacions. Són una mena de mapa de proximitats, de factors configuradors de situacions, d'elements que han de ser llegits i abordats globalment. Podríem dir que són com set escenaris diferenciats en els quals es construeix l'educació, en els quals s'ha produït el fet educatiu a l'ESO. Són set contextos en els quals s'ha de pensar per atendre la veritable diversitat, per considerar globalment les relacions educatives que avui es donen a les aules de l'ESO.

6.1 SITUACIÓ "A" O CONCENTRACIÓ DE TENSIONS

Estem davant d'un context definit significativament per:

- alumnat "en conflicte", és a dir, alumnat que l'escola viu com a conflictiu
- estudiants "resignats" o "repetidors desmotivats"
- estudiants que tenen autopercepcions definibles per la tendència a la sortida laboral, planificada o immediata ("operari convençut" i "van per feina"), o la dificultat vivencial ("malvivenciats")
- predomini de les famílies amb dificultats

Es tracta, per tant, d'un grup de nois i noies en el qual tendeix a predominar la tensió, el desànim, la dificultat per autovalorar-se, que busca la sortida fora de l'escola i al qual la família potser tan sols afegeix crisi. Agrupa el 22 % de la mostra.

6.2 SITUACIÓ "B" O D'ESFORÇ EDUCATIU

Defineix un context caracteritzat per:

- alumnat "recuperat", estudiants de "contextos sense estímuls", sense currículum extraescolar ni actitud de lleure
- fills i filles de famílies treballadores
- alumnes sense predomini significatiu de tipologies d'autopercepció

Potser res en el seu entorn és estimulants, compten amb pocs recursos, però encara no s'han decantat cap al conflicte o la desmotivació. Representen el 9 % de la mostra.

6.3 SITUACIÓ "C" O DE CONTRADICCIONS EDUCATIVES

Defineix un context de possibles tensions entre expectatives familiars i situacions escolars, que es caracteritza per:

- alumnat "recuperat" i els "altres" que, alhora, són estudiants "poc definibles" o "resignats"
- les seves famílies són de les noves classes mitjanes
- estudiants que tenen autopercepcions d'"universitaris moderats", acompanyades d'expectatives familiars centrades en la universitat
- estudiants que han tingut escolarització amb "aplicació feble" acompanyada de currículum extraescolar "formatiu"

Es tracta, potser, del grup que, a més de les contradiccions vitals i educatives amb l'escola, suma tensions familiars derivades de les il·lusions professionals que el pare i la mare han construït sobre el seu fill o la seva filla. Representa el 13 % de la mostra.

6.4 SITUACIÓ "D" O D'ADAPTACIÓ POSITIVA I REALISTA

Es tracta d'un context en el qual no hi ha ni tensions ni expectatives desproporcionades, en el qual l'escola ocupa el seu lloc, sense dominar-ho tot.

Les dades significatives són:

- es tracta de l'alumnat "aplicat amb moderació" i del "vitalment actiu"
- és de famílies treballadores
- té diverses autopercepcions sense que cap sigui significativa (lleugerament l'"universitari d'aspiracions moderades")
- vol fer batxillerat i anar a la universitat
- té motivacions extrínseques pels estudis i un moderat compliment de les activitats escolars

Probablement estem davant d'una conjunció realista entre allò que com a persones, com a origen social i com a possibilitats de futur, pot tenir. Representa el 23 % de la mostra.

6.5 SITUACIÓ "E" O D'ÈXIT EN ZONES RURALS

Probablement es tracta d'un context educatiu molt determinat per la situació en què s'ha produït l'avançament de l'ESO:

- és alumnat "virtuós" i, en menor mesura, "aplicat amb moderació"
- no és significatiu cap tipus d'estudiant ni d'autopercepció
- es tracta de nois i noies de famílies rurals, que viuen en zones d'aquest tipus
- han fet tan sols dos cursos d'ESO, en escoles que anteriorment eren centres d'FP

Representen el 8,5 % de la mostra.

6.6 SITUACIONS "F" I "G" O D'EXCEL·LÈNCIA ESCOLAR AMB PROCEDÈNCIES SOCIALS DIFERENTS

Són dues tipologies que anomenem igual i tractem de forma conjunta perquè es tracta de contextos educatius pràcticament calcats, tan sols diversificats per les diferències socials familiars, generadores de la diferència de clientela que pugui tenir l'escola a la qual assisteixen, així com dels biaixos territorials de la implantació de l'ESO. Es tracta en tots dos casos de:

- alumnat "virtuós"
- estudiants "estudiosos"
- autopercepció com a "professionals universitaris de futur brillant"
- alts nivells de compliment i excel·lència escolar

Però, en el cas de la situació "F" es tracta significativament de nois i noies de famílies de les noves classes mitjanes, mentre que a la situació "G" són de diversos tipus de família amb moderada significació de les treballadores.

La suma de totes dues situacions, en proporcions similars, suposa el 24 %.

SITUACIONS EDUCATIVES EN ACABAR L'ESO

	TIPOLOGIA D'ESTUDIANT D'AUTO- PERCEPCIÓ SIGNIFICATIVA	TIPOLOGIA D'ESTUDIANT SIGNIFICATIVA	TIPOLOGIA DE FAMÍLIES SIGNIFICATIVA	ALTRES CARACTERÍSTIQUES SIGNIFICATIVES
TIPUS "A" 22 % CONCEN- TRACIÓ DE TENSIONS	<ul style="list-style-type: none"> • Alumnat en conflicte 	<ul style="list-style-type: none"> • Estudiant repetidor desmotivats • Resignat 	<ul style="list-style-type: none"> • Operari convençut • Per feina • Malvivenciat 	<ul style="list-style-type: none"> • Qualificació final insuficient • Sense títol • Repetició com a opció acadèmica final • Família sense estudis • Trobar feina com a expectativa personal • Expectatives dels pares: posar els fills a treballar • Escola amb un nombre significatiu de repetidors
TIPUS "B" 9, 25 % ESFORÇ EDUCATIU	<ul style="list-style-type: none"> • Recuperat 	<ul style="list-style-type: none"> • Altres noies 	<ul style="list-style-type: none"> • Treballadores 	<ul style="list-style-type: none"> • Sense currículum extraescolar • Cap activitat de lleure • Pares nascuts fora de Catalunya

	TIPOLOGIA D'EXIT-FRAGÀS SIGNIFICATIVA	TIPOLOGIA D'ESTUDIANT SIGNIFICATIVA	TIPOLOGIA D'AUTO-PERCEPCIÓ SIGNIFICATIVA	TIPOLOGIA DE FAMÍLIES SIGNIFICATIVA	ALTRES CARACTERÍSTIQUES SIGNIFICATIVES
"C" 13,9 % CONTRADIC. EDUCATIVES	<ul style="list-style-type: none"> Recuperat Altres 	<ul style="list-style-type: none"> Poc definible Resignat 	<ul style="list-style-type: none"> Universitari moderat 	<ul style="list-style-type: none"> Classe mitjanes 	<ul style="list-style-type: none"> Curriculum no escolar formatiu Aplicació feble Primària en un altre centre privat Expectatives universitàries
"D" 22,84 % ADAPTACIÓ POSITIVA I REALISTA	<ul style="list-style-type: none"> Moderat 	<ul style="list-style-type: none"> Vitalment actiu 	<ul style="list-style-type: none"> Universitari moderat (poc significatiu) 	<ul style="list-style-type: none"> Treballadores 	<ul style="list-style-type: none"> Nivell de preparació normal Compliment dels deures mitjà Interès extrínsec pels estudis "Bé" com a qualificació Centre de secundària ara completa, abans FP i BUP, d'entorn obrer Batxillerat i universitat com a sortida
"E" 8,42 % D'ÈXIT EN ZONES RURALS	<ul style="list-style-type: none"> Virtuosos Moderat (poc significatiu) 		<ul style="list-style-type: none"> Per feina (poc significatiu) 	<ul style="list-style-type: none"> Rurals 	<ul style="list-style-type: none"> Zona rural Entorn escolar interclassista Escoles anteriorment d'FP Incorporació a 3r Idioma familiar català

	TIPOLOGIA D'EXIT-FRACÀS SIGNIFICATIVA	TIPOLOGIA D'ESTUDIANT SIGNIFICATIVA	TIPOLOGIA D'AUTO-PERCEPCIÓ SIGNIFICATIVA	TIPOLOGIA DE FAMÍLIES SIGNIFICATIVA	ALTRES CARACTERÍSTIQUES SIGNIFICATIVES
"F" 12, 32 % EXCEL·LÈNC. ESCOLAR PROCEDÈN. SOC. DIFER.	<ul style="list-style-type: none"> • Virtuós 	<ul style="list-style-type: none"> • Estudis 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Universitari brillant</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Classe mitjanes</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Nivell bo/excel·lent</i> • <i>Autonomia elevada</i> • <i>Interès intrínsec</i> • <i>Batxiller i universitari</i> • <i>S'incorpora a 3r</i> • <i>Català</i>
"G" 11, 93 % EXCEL·LÈNC. ESCOLAR PROCEDÈN. SOC. DIFER.	<ul style="list-style-type: none"> • Virtuós 	<ul style="list-style-type: none"> • Estudis 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Universitari brillant</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Treballadores (poc significatiu)</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Compliment escolar alt</i> • <i>Nivell de preparació bo/excel·lent</i> • <i>Interès intrínsec</i> • <i>Autoconcepte alt</i> • <i>Primària al mateix centre</i> • <i>Ha fet l'ESO completa</i> • <i>Centre de cicle complet</i>

7. L'ALUMNAT I ELS CENTRES QUE L'ACULL

Després d'haver estudiat el conjunt d'aspectes que interactuen entre el subjecte i l'escola, ens queda parlar d'aquesta última.

Hem comentat a l'inici que la mostra de l'alumnat estudiat era representativa del conjunt de l'alumnat que, a final del curs 1995-96, havia acabat 4t d'ESO a Catalunya. També hem dit que la mostra es va escollir tenint present tres estrats socials d'ubicació de les escoles. A més, hem dit que les dades van ser ponderades respectant la proporció de nois i noies escolaritzats llavors a l'ESO, la proporció existent entre privada i pública i l'oferta existent d'un o de tots dos cicles.

Aquest no és un estudi sobre el centres educatius que han fet reforma. Ni ho pretenem ni pot ser-ho, entre d'altres raons, perquè el nombre de centres als quals pertany l'alumnat estudiat és de 18, i no s'ha fet una anàlisi exhaustiva i dilatada de cadascun d'ells en el temps.

Sí que podem descriure, i aquest és el nostre propòsit, els diferents entorns educatius amb què s'ha trobat l'alumnat. És a dir, podem identificar agrupacions de l'alumnat en funció de la diversitat de centres a què acudeix. Cal insistir però, que totes les significacions que comentem estan atribuïdes sempre a l'alumnat. Són grups d'alumnes que han estat escolaritzats en situacions escolars diferenciables. No és una mostra del conjunt de tipologies de centres que van avançar la reforma. És probable que s'hi aproximí, però no ho podem afirmar.

D'altra banda, cal no oblidar que:

- La reforma va ser avançada amb tres processos diferents, un experimental, un voluntari i un obligatori.
- Els centres són institucions vives que passen per cicles d'entusiasme i de crisi, que sovint s'alternen en la vida escolar d'un alumne. Igualment, cal advertir que la situació al maig de 1996 podia no ser la mateixa dels cursos anteriors.
- El biaix territorial que ja hem assenyalat ha fet que la reforma no s'hagi fet sempre a partir del mateix tipus de centre i que, per damunt d'altres aspectes, puguin predominar encara, en el moment de l'estudi, lògiques i cultures anteriors tant del centre com del territori.
- Cada centre estudiat té una mena d'història particular de posada en marxa de l'ESO, unes característiques i unes connotacions, que no surten reflectides en aquest treball, però que podrien explicar una bona part de les seves característiques.

Per construir les diferents tipologies de centres s'han tingut en compte les 20 variables (com sempre, algunes directes i altres reelaborades) que indicàvem en el capítol primer. Les últimes vuit són indicadors elaborats a partir de la puntuació atorgada pels responsables del treball de camp a cada escola, a partir d'una graella de 22 ítems, sobre diversos aspectes de la realitat i del funcionament de l'escola. Aquesta puntuació està treta de les notes d'observació en el centre i del buidatge de les entrevistes semiestructurades (gravades) que es van tenir amb els directors o responsables pedagògics de l'ESO de cadascuna de les escoles. Som conscients, ho repetim, que tenen un valor relatiu, que tan sols orienten en una primera valoració pedagògica del centre, complementària d'altres dades objectivables.

7.1 PRIMERES CONSTATAcions

Els resultats obtinguts a partir del sistema de correspondències múltiples deixen patent que els nois i les noies han fet l'ESO en centres sensiblement diferents, però també que les bones o no tan bones condicions pedagògiques no han estat el factor determinant principal.

Entre d'altres aspectes hem de destacar:

- Alguna de les tipologies de centre que hem trobat tan sols es dona entre l'escola privada. I viceversa, alguna tan sols es dona en la pública.
- Els centres públics, de nova creació, específicament nascuts per a l'ESO, queden dividits entre els que han creat i mantenen un context pedagògic i educatiu bo i els que no sembla que tinguin una qualitat especial.
- L'origen anterior del centre sembla que determina profundament les condicions en què s'imparteix l'ESO. Els centres que feien BUP són, encara ara (1996), significativament diferents dels d'FP.
- Haver fet o no els dos cicles d'ESO sembla que crea tipologies de centres —i situacions educatives— diferenciables.
- Haver cursat primària i secundària en el mateix centre també és un factor diferenciador.
- El mateix passa en els centres que encara mantenen l'antiga secundària i, especialment, si el pes de l'ESO en el volum total és molt relatiu.
- No és pot oblidar que determinades tipologies de centres tan sols es donen en determinats medis socials, i que això suposa importants biaixos en les seves clienteleles.
- Finalment, indicadors com ara el % de *retard* poden assenyalar no diferències d'èxit acadèmic entre escoles sinó processos de selecció ocults i depuració de clienteleles no desitjables.

- Una vegada més²⁴ la preocupació i l'interès del centre (amb les corresponents accions) davant del fracàs i de l'atenció a la diversitat esdevé un factor diferenciador. Cal recordar, però, que els seus efectes sobre les diferències d'èxit també tenen a veure amb si tracten o no amb clientele desfavorides. Alguns centres fan veritables "meravelles" amb poblacions que acumulen multiplicitat de dificultats. D'altres, en canvi, produeixen igual proporció de fracàs, tot i que tenen població sense especials problemes.

7.2 ELS TIPUS DE CENTRES QUE HA TROBAT L'ALUMNAT

7.2.1 Centres del "tipus 1"²⁵. Nous, en condicions difícils i de qualitat escassa

Característiques significatives:

- centres de nova creació
- han ofertat els dos cicles d'ESO
- ubicats en entorns obrers
- de titularitat pública
- tenen menys de 450 alumnes
- amb taxes de graduació en ESO inferior al 50 %, o entre el 50 i el 65 %
- amb taxes de retard (d'edat) a l'ESO entre el 20 i el 30 % i de repetició a 4t entre el 15 i el 20 %
- funció tutorial amb poc o gens de pes
- educació en valors o preocupació per la formació integral amb poc o gens de pes

²⁴ També ocorria a l'estudi anterior.

²⁵ Parlem sempre de situacions que es donaven al maig de 1996. Desconeixem (o no ho hem considerat) si abans eren diferents i si el centre passava per una fase de cansament i abandonó dels projectes originals.

- amb poca o gens definició de la línia pedagògica ni de la innovació didàctica i metodològica
- amb poca o gens preocupació pels aspectes organitzatius i de participació
- patró didàctic, segons l'alumnat, sense definir o, menys significatiu, en activitats variades i exercicis pràctics

A la nostra mostra representa el 22 % de l'alumnat i 3 centres.

7.2.2 Centres del "tipus 2". Petita FP en transformació

Característiques significatives:

- abans eren escoles d'FP
- encara oferten, a més de l'ESO, l'antiga secundària
- tenen menys de 450 alumnes
- ràtio alumnat-professorat inferior a 10
- ubicats en entorns interclassistes
- de titularitat pública
- ofertaven, inicialment, tan sols el 2n cicle d'ESO
- sense repetidors, però amb una taxa de retard entre el 20 i el 30 %
- existeix bastant o molta preocupació, implicació i motivació del professorat
- funció tutorial amb poc o gens de pes
- preocupació pels valors o formació integral amb poc o gens de pes
- amb poca o gens definició de la línia pedagògica ni de la innovació didàctica i metodològica
- poca o gens preocupació pel fracàs i la diversitat
- bastant o molta preocupació, de manera adequada, pels temes de disciplina i gestió de conflictes

- patró didàctic, segons l'alumnat, basat en la diversitat d'activitats i els exercicis

A la nostra mostra representa el 15 % de l'alumnat i 2 centres.

7.2.3 Centres del "tipus 3". Instituts de batxillerat que no acaben de deixar de ser-ho

Característiques significatives:

- proporció d'alumnat d'ESO inferior al 50 %
- eren anteriorment centres de BUP
- ofertaven tan sols el segon cicle d'ESO
- continuen ofertant encara l'antiga secundària
- capacitat entre 450 i 700 alumnes (menys significativament, més de 1.000 alumnes)
- de titularitat pública
- poca o gens preocupació i actuació davant de la diversitat i del fracàs
- bastant o molta preocupació per l'organització i per la tutoria
- ràtio alumnat-professorat alta (superior a 15)
- poca o gens preocupació i habilitat per a la gestió de la disciplina i els conflictes
- patró didàctic basat en uns en l'activitat variada i, en d'altres, en la classe magistral

A la nostra mostra representen el 18 % de l'alumnat i 3 centres.

7.2.4 Centres del "tipus 4". Macrocentre amb necessitats, dificultats i esforços

Característiques significatives:

- centre de més de 1.000 alumnes
- prové d'un centre d'FP i BUP
- en el conjunt, l'alumnat d'ESO representa menys del 50 %
- té una taxa de retard superior al 30 %
- abans només feia el 2n cicle d'ESO
- ara oferta la secundària completa
- es troba en un entorn obrer
- té bastant preocupació per la diversitat i el fracàs
- poca o gens implicació i motivació del professorat
- poca o gens preocupació per la funció tutorial
- basat en un patró magistral i teòric

Es tracta d'un únic centre i suposa el 8,5 % de l'alumnat de la mostra.

7.2.5 Centres del "tipus 5". Privats i públics amb diversitat i qualitat

Característiques significatives:

- centres de capacitat entre 700 i 1.000 alumnes, o entre 450 i 700
- oferten secundària completa o primària i secundària
- de titularitat privada o centres públics de nova creació
- han ofertat els dos cicles d'ESO
- l'alumnat d'ESO té un pes important sobre el total (més del 70 %)
- taxes de graduació final entre el 65 i el 80 %
- ràtio alumnat-professorat entre 10 i 15
- bastant o molta implicació en l'educació en valors i la formació integral

- bastant o molta implicació en temes d'organització i gestió de la disciplina
- bastant o molta preocupació per la innovació didàctica i la pedagogia activa
- bastant o molta implicació en l'atenció a la diversitat i el fracàs
- segons l'alumnat, el patró didàctic dominant és magistral i pràctic i, en menor mesura, d'activitats variades i pràctiques

Acull el 27 % de l'alumnat estudiat i 6 centres.

7.2.6 Centres del "tipus 6". Privat multinivell amb qualitat

Característiques significatives:

- primària i secundària
- privats
- havien fet els dos cicles d'ESO
- taxa de graduació en ESO entre el 80 i el 100 %
- taxa de repetidors a 4t d'ESO molt baixa (entre el 5 i el 10 %)
- capacitat per a més de 1.000 alumnes
- ràtio alumnat-professorat superior a 15
- situats en un entorn social de classes mitjanes
- comparteixen amb l'anterior molta o bastant preocupació i implicació pel conjunt d'aspectes educatius (tutoria, valors, organització, metodologia didàctica, etc.) i, per tant, les bones condicions educatives
- no estan, però, significativament implicats en l'atenció al fracàs i a la diversitat
- l'alumnat no identifica cap patró didàctic dominant.

Acull l'11 % de l'alumnat de la mostra i 3 centres.

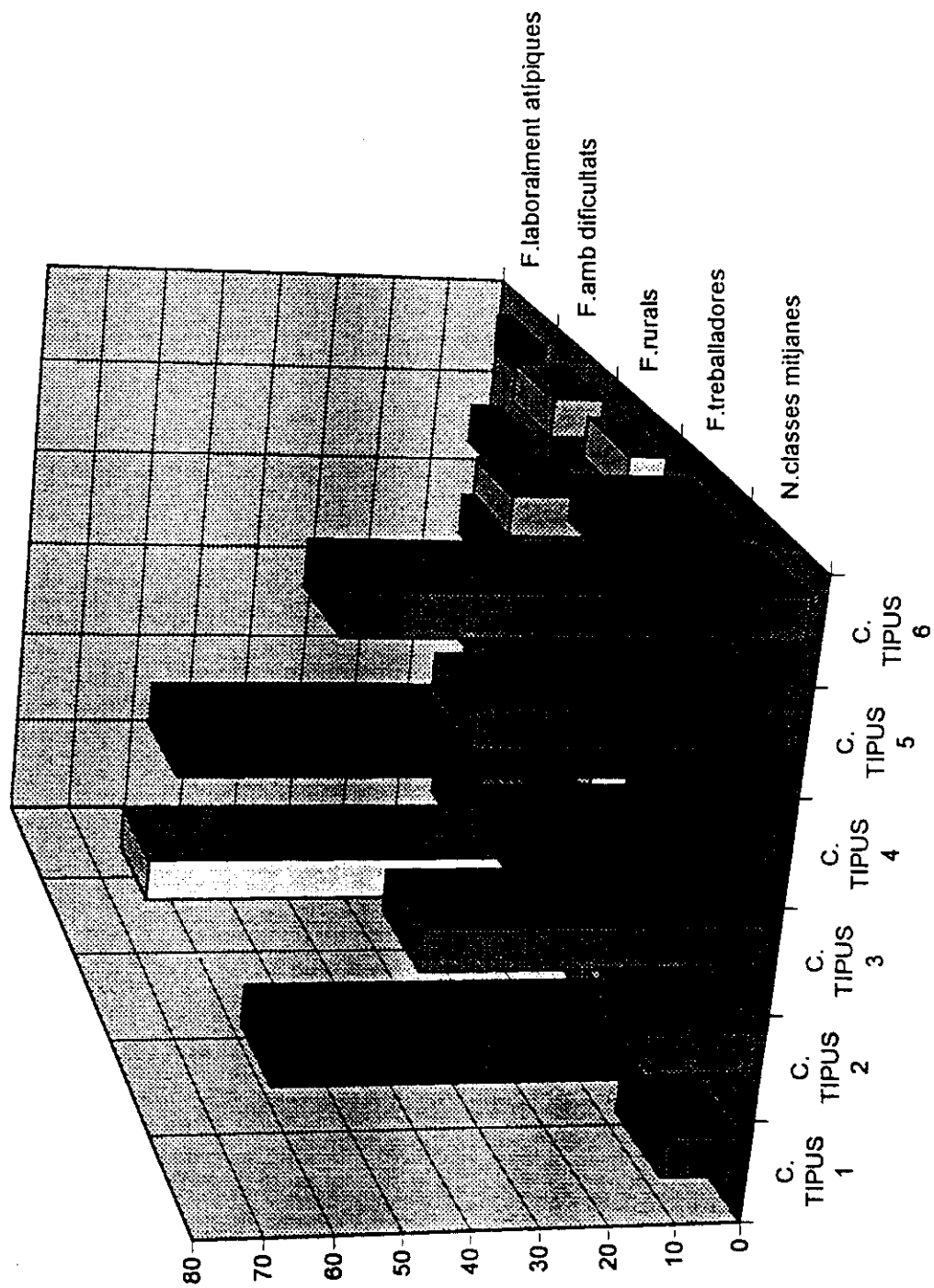
7.3 TIPUS DE FAMÍLIA I TIPUS DE CENTRE. UNA APROXIMACIÓ A LES CLIENTELES

Com que l'alumnat de l'ESO no està repartit entre les escoles d'una manera uniformement proporcional a la diversitat social existent a la societat, ens ha semblat convenient descriure les clienteleles de cada tipus de centre abans de passar a comentar les diferències d'èxit que cada centre genera. Convé destacar que:

- Els centres del "tipus 6" tenen un 66,5 % de nois i noies de famílies de les noves classes mitjanes (exactament el doble de la mitjana de la mostra, el 34 %) i tan sols un 28 % de famílies treballadores.
- Els centres del "tipus 4" tenen un 79 % de famílies treballadores, i els del "tipus 1" un 61 %.
- Són els centres del "tipus 5" els que tenen una proporció de classes mitjanes (46 %) i de famílies treballadores (33 %) més pròxima a la mitjana.
- Les famílies amb dificultats estan especialment presents en dos tipus de centres. El 40 % es troba en els centres del "tipus 1" i el 27 % en els centres del "tipus 5". Seran especialment aquests dos tipus de centres els que hauran de tenir presents les complexitats educatives que comporten. No sembla que ho facin, com veurem, els primers, però sí els segons. Tot i així, no podem aclarir què és producte de què. La població atesa als centres nous de qualitat escassa ("tipus 1") és força complexa i, alhora, les respostes educatives no acaben de ser les més adequades. Cal destacar que la reforma es va avançar en territoris que requerien esforços educatius especials.
- Les famílies rurals es troben majoritàriament en els centres del "tipus 2" (78 %). Pertanyen a aquestes famílies tres de cada quatre dels seus alumnes.

	C. TIPUS 1	C. TIPUS 2	C. TIPUS 3	C. TIPUS 4	C. TIPUS 5	C. TIPUS 6
	%	%	%	%	%	%
<i>N. classes mitjanes</i>	11	16	50	8	46	66
<i>F. treballadores</i>	61	2	27	79	32	18
<i>F. rurals</i>	0	75	6	0	4	6
<i>F. amb dificultats</i>	23	5	10	7	13	8
<i>F. laboralment atípiques</i>	5	2	6	5	5	2
	100	100	100	100	100	100

TIPOLOGIES FAMILIARS ALS DIFERENTS TIPUS DE CENTRES

7.4 ELS ÈXITS DE CADA CENTRE

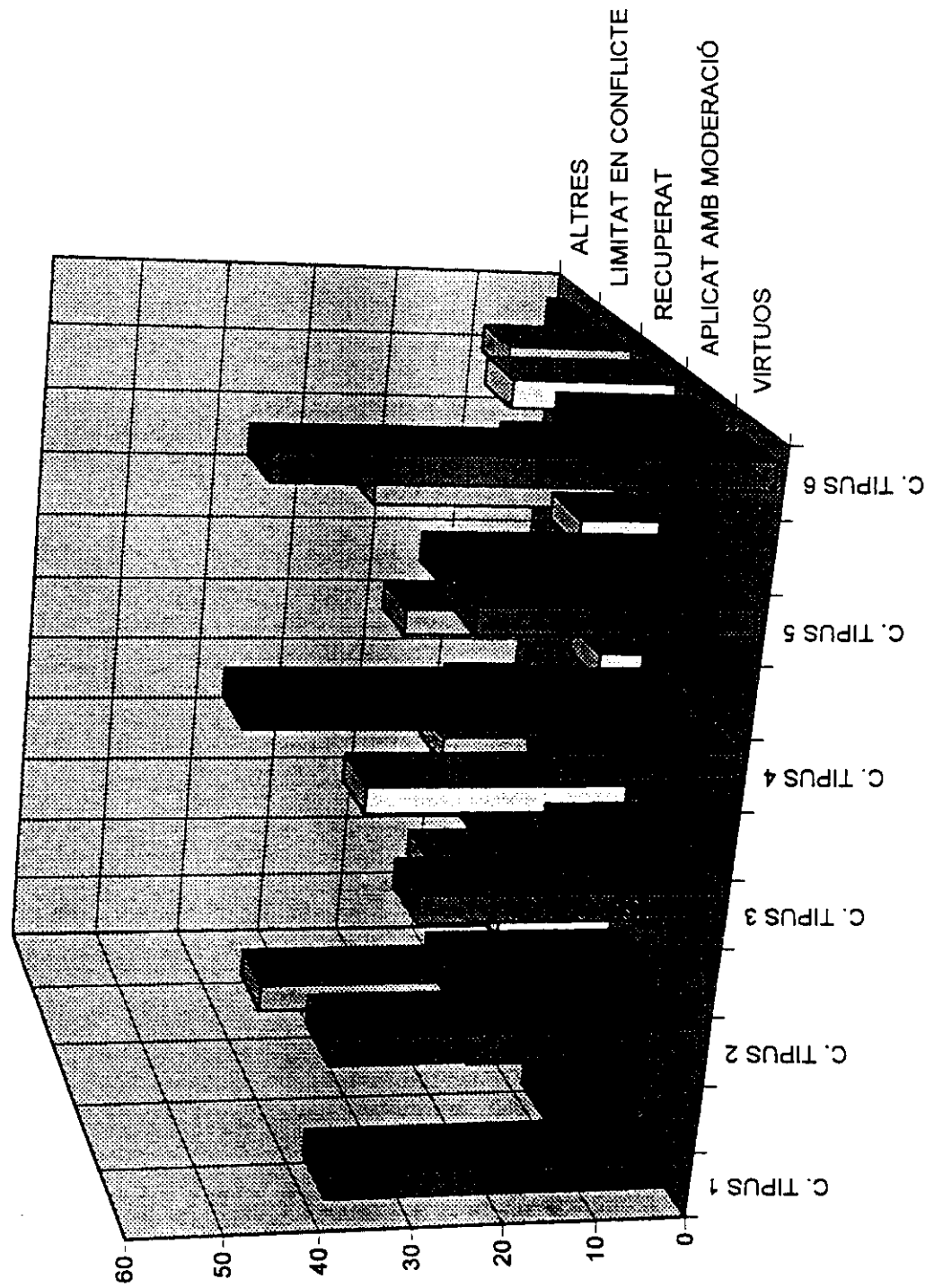
Ja hem assenyalat que seria una simplicitat afirmar que un tipus i un altre de centre té més o menys fracàs escolar sense considerar l'entorn en què es troba i la clientela que rep. La comparació, però, ens permet aproximar-nos a la composició d'alumnat que es dona en cada tipus d'institució escolar.

- El patró dominant als centres del "tipus 6" és l'excel·lència. La meitat de l'alumnat (51 %) és "virtuós", i respon, així, a les expectatives de la classe social familiar i de l'escola privada a què assisteix. Hi ha menys lloc en aquestes escoles per l'alumnat que es pren l'escola amb aplicació moderada i, al final, queda un 15 % d'alumnat "en conflicte".
- Són els centres del "tipus 1" els que suporten (o generen) una alta proporció d'alumnat "limitat en conflicte" (el 36 %). Són centres nous amb clientele desfavorides.
- Els centres del "tipus 5", que combinen esforços didàctics i organitzatius amb població de totes les situacions socials, tenen una mena de composició amb tres parts similars (el 28 %) d'alumnat "virtuós", "aplicat amb moderació" i "en conflicte", sense domini de cap d'aquests. Potser és la fotografia de la diversitat intermèdia que es dona en un centre d'ESO.
- Són els centres provinents d'instituts de batxillerat ("tipus 3") els que tenen una proporció més alta de "recuperats", però també la més baixa d'"aplicats amb moderació" (12 %). És possible que es tracti de transvasaments d'alumnes d'una categoria a l'altra, producte de les exigències més acadèmiques del BUP, o de la qüestió dels nivells de coneixements. Aquests elements fan augmentar una categoria ("recuperats") en la qual, recordem-ho, era determinant haver tingut un currículum amb reforç en alguna àrea o en algunes àrees. També cal tenir present que es tracta d'un tipus de centre amb una clientela social amb cert predomini de les classes mitjanes (més preocupades

per la escolarització) i una moderada proporció de famílies amb dificultats.

	C. TIPUS 1	C. TIPUS 2	C. TIPUS 3	C. TIPUS 4	C. TIPUS 5	C. TIPUS 6
	%	%	%	%	%	%
VIRTUÓS	39	40	32	19	29	51
APLICAT AMB MODERACIO	10	23	11	48	28	15
RECUPERAT	15	13	30	5	9	18
LIMITAT EN CONFLICTE	36	17	17	23	28	14
ALTRES	0	7	10	5	6	2
	100	100	100	100	100	100

DIFERÈNCIES D'ÈXIT A CADASCUNA DE LES TIPOLOGIES DE CENTRES

7.5 L'ALUMNAT DE CADA CENTRE I LES SEVES AUTOPERCEPCIONS

Resulta complex determinar si a cadascuna de les tipologies de centre que hem descrit li correspon significativament una tipologia d'estudiants i d'autopercepcions. Probablement la diferenciació de clientele i els processos institucionals de selecció de cada escola acaben tenint un pes previ important. Del conjunt de dades, ens ha semblat important destacar-ne les següents:

- Totes les tipologies es donen a tots els centres, és a dir, cap centre elimina la resignació, la desmotivació o les dificultats d'alguns adolescents per sentir-se bé amb si mateixos i dissenyar el seu futur. Algunes tipologies, però, estan especialment representades o, al contrari, menys presents en alguns centres.
- El futur universitari, en les seves dues versions, pràcticament no baixa mai del 50 % (49 % en els centres del "tipus 1" i 67 % en els centres del "tipus 6").
- Els "operaris/empleats convençuts" que, en el conjunt són el 14 %, representen el 24 % en el centre del "tipus 1" i tan sols el 5 % en els del "tipus 6". N'hi hauria prou a recordar que, al primer, hi predominen les famílies treballadores i, al segon, les noves classes mitjanes per entendre les diferències, la construcció desigual de les expectatives.
- Els que "van per feina" representen el doble (22 %) del valor intermedi general (10 %) als centres del "tipus 2". La població que atenen, el context de més possibilitats de treball (precarí però immediat) de la zona, així com l'origen d'FP de l'escola, poden estar darrere d'aquesta diferència.

- És si més no curiós detectar, també aquí, que l'excel·lència escolar que produeix el "tipus 6" de centre, no només no aconsegueix reduir la proporció d'adolescents que tenen autopercepcions negatives i dificultats per definir el futur ("malvivenciats") sinó que l'augmenta (23 %, mentre que la mitjana és del 20 %).
- És aquest mateix tipus de centre (6) el que concentra la proporció més alta d'estudiants "estudiosos" (8 punts més que la mitjana).
- Les "noies de contextos sense estímuls" són moltes més (el 22 % enfront al 16 % general), als centres del "tipus 1", d'acord amb les tipologies de famílies que hi predominen.
- D'acord, potser, amb la seva cultura i tradició institucional més acadèmica, als centres del "tipus 3" (antics BUP) augmenta l'alumnat "repetidor desmotivats" (el 12,5 % en contraposició al 9 % general).

8. ALGUNES CONCLUSIONS EN CLAU DE FUTUR

Al llarg de tot el text ja hem fet petits resums amb els resultats que considerem més destacats. No els repetirem tots ara. El lector en tindrà prou a llegir aquestes pàgines per saber de què tracta el treball. Sí que destacarem, en canvi, algunes idees que, al nostre entendre, poden ajudar a pensar sobre el futur de l'ESO i la seva aplicació.

Els resultats que aquí exposem no són universalitzables a la generalització de l'ESO. El grup significatiu estudiat no representa la diversitat social i escolar del conjunt de Catalunya. L'actitud i les condicions del professorat tampoc no són les mateixes que actualment. És de preveure que la implantació completa modificarà les proporcions d'algunes tipologies. També cal assenyalar que alguns conflictes i algunes dificultats actuals són específics de l'accés a 3r i de

l'alumnat que conformen aquest grup. Aquest estudi no és una avaluació general de l'ESO. Tan sols és una primera lectura d'allò que ha estat una manera d'aplicar-se. Serveix, però, per formular i plantejar les formes en què la nova escolarització secundària pot contribuir a generar diferències d'èxit i de fracàs escolar.

1. Des de la perspectiva més escolar hem de destacar:

- a) En la dimensió èxit-fracàs, els resultats ens fan pensar que a l'ESO l'èxit acadèmic es distribueix, probablement, millor. El sistema permet, si es vol, generar noves capacitats de l'escola per repescar un grup important d'alumnes que abans, cap al final de l'EGB, començaven a situar-se en posició de fracàs, i d'autolimitació. Es pot evitar, així, la renúncia de l'alumnat i de l'escola a qualsevol expectativa educativa. L'ESO, aplicada adequadament (amb criteris d'educació comprensiva i d'atenció a la diversitat), apostant per les seves virtualitats, pot millorar els resultats escolars.

- b) Creiem que l'augment sensible de l'alumnat "virtuós" pot ser llegit, al nostre entendre, com una raonable desqualificació de les veus que identifiquen l'ESO amb una necessària baixada de nivells. Els canvis en les propostes curriculars, en les formes didàctiques, en l'organització o en l'estil de la relació educativa, fan millorar també el grup d'alumnat que ja se'n sortia més o menys bé al sistema anterior. Sembla que es produeix una adequació mútua millor entre allò que proposa l'escola i allò que interessa bastants alumnes. L'aplicació moderada es redueix i dóna pas a una implicació més gran amb l'escola.

- c) L'escola sembla que ha tingut un paper important, a partir de l'adaptació a la diversitat, a recuperar un grup important d'alumnes que han pogut pal·liar anteriors dèficits i es troben al final de l'ESO en una situació en la qual no predomina ni la construcció d'una identitat negativa plena de limitacions ni la tendència al conflicte i la inadaptació.

2. Hem de parlar també de noves situacions educatives:

- a) El "conflicte" sembla que és la condició educativa estel·lar de final de l'ESO. Una condició que no hauria de ser un problema, que tan sols posa de manifest disparitats d'interessos i de perspectives. Amb dos anys més que quan acabaven l'EGB, la suma de les crisis adolescents més la incapacitat de la institució escolar per relacionar-s'hi adequadament, han produït ja un tipus d'alumnat que, a més de no esperar res de l'escola ni l'escola d'ell, està ja en situació de conflicte. També, al final, les dificultats en els aprenentatges semblen que porten ja associats els conflictes en l'adaptació a l'escola.
- b) El conflicte no pot definir-se, però, simplement a partir de la dificultat acadèmica (malgrat que sempre l'acaba provocant) o social. Apareix associat a la "desmotivació" i a la "resignació". Afecta igualment els fills i les filles de les classes mitjanes. Posa de manifest que hi ha incompatibilitats que cal resoldre entre ser adolescent i haver d'estudiar, si més no d'una manera determinada.

- c) L'èxit escolar no comporta sempre estabilitat personal. Entre els que estan bé a l'escola hi ha un grup important que no sempre es troba bé amb si mateix. No n'hi ha prou a tenir èxit escolar per tenir una autopercepció positiva. La mateixa pressió escolar exitosa també condiona la inquietud personal. Atendre els adolescents no significa simplement escolaritzar-los. En general, si el sistema educatiu vol millorar-ne els resultats, ha de resoldre la qüestió de com fer que els adolescents es visquin a si mateixos més positivament, imaginin un futur més positiu en el qual l'escola té algun paper.
- d) Hi ha una mena de conflicte triangular en un grup significatiu d'adolescents de classes mitjanes entre l'escola, la seva condició adolescent i les expectatives familiars. Probablement aquesta és una de la situacions més noves que haurà d'abordar l'ESO.
- e) Considerant la globalitat de les variables que s'han de tenir presents, l'ESO té davant seu tres gran reptes. D'una banda, crear i mantenir les situacions d'esforç educatiu amb què es troba, o es pot trobar, un grup d'alumnat amb poca estimulació externa i escolarització necessitada de reforç. D'una altra, ajudar a diluir les situacions de contradicció educativa en què es troba un sector d'adolescents de classes mitjanes. Finalment, valorar què pot fer l'ESO per atendre adequadament el grup en el qual es concentren totes les tensions personals, familiars i escolars. La suma de les tres situacions supera el 40 % de l'alumnat de l'ESO.

3. En considerar les condicions de les escoles hem d'assenyalar que:

- a) Qualsevol lectura dels resultats ha de tenir present que els nois i les noies han fet l'ESO en centres sensiblement diferents (especialment quant a condicions d'aplicació de la reforma i quant a clienteleles socials) i que aquestes condicions han influït sobre els resultats. Tenen una transcendència especial per al futur aquelles característiques dels centres que tenen a veure amb la preocupació institucional per atendre la diversitat i modificar les diferències d'èxit, així com els processos de selecció de l'alumnat que es produeixen de manera implícita o explícita.

- b) Hem de destacar de manera especial el tema de la continuació escolar en el mateix centre, al llarg de la primària i la secundària. Es tracta d'un element la discussió del qual hauria de replantejar-se, ja que conté aspectes contradictoris que poden ser significatius i contribuir a l'èxit de l'ESO. No es pot deixar de banda que la continuació en el mateix centre pot suposar el manteniment d'elements de coherència educativa suavitzadors del canvi al qual s'haurà de sotmetre l'alumnat. El preadolescent no ha de fer un salt més al buit, en un entorn desconegut, amb una organització diferent, quan comencen a sentir-se una altra persona. Una part de l'èxit que es produeix a l'escola privada és per aquesta raó. Com a mínim, hauria de pensar-se com fer adequadament els processos de transició entre etapes i escoles, com connectar escoles de primària i secundària per garantir un contínuum educatiu.

- c) Amb l'ESO han aparegut diferències significatives entre centres públics i privats o, millor dit, entre algunes tipologies d'ambdós. Darrere d'aquestes diferències hi ha la selecció o no de determinades clienteleles (determinades famílies, determinat

alumnat) i l'actitud i voluntat diverses amb què les escoles han posat en marxa la reforma.

- d) Sembla important deixar constància del pes que poden tenir en l'aplicació de la reforma les cultures institucionals prèvies de cada centre. Sembla que constitueixen una veritable cotilla enormement determinant dels resultats. La cultura que hi ha darrere de l'ESO és sensiblement diferent de la del BUP i l'FP i no es canvien les actituds i les rutines d'un dia per l'altre. A les grans institucions això encara esdevé més complicat pel pes secundari que l'ESO pot tenir respecte al total.
- e) L'esperit i la manera amb què s'ha encetat l'ESO a les diverses escoles han estat molt diferents. D'aquí ve que les escoles hagin creat resultats diferents i siguin viscudes de manera diversa. Tan sols algunes escoles (potser una de cada tres), amb alumnes de diversa extracció i condició social, han entomat la reforma amb una postura de grup activa i positiva. Com ja hem assenyalat, la seva actitud davant la diferència i el fracàs modificarà l'èxit i evitarà l'ampliació del conflicte (malgrat les dificultats de partida).
- f) La gran diferència existent entre centres que han fet l'ESO completa o incompleta no podem atribuir-la tan sols a les diferents situacions socials. També hauríem de considerar que una aplicació global, feta adequadament des de l'inici, pot modificar els resultats, pot reduir prematurament alguns conflictes i generar processos de recuperació més coherents.

formatiu reglat. Prestigiar-los potser comportaria millorar el trànsit entre cicles (dels formatius 2 als 3), tenint en compte que un cicle formatiu pot ser una sortida positiva provisional per a molts adolescents en situació erràtica en acabar l'ESO. Darrere de tot això hi ha també la necessitat de millorar l'orientació i l'acció tutorial. Caldrà aturar la possible tendència a orientar sistemàticament cap als nous batxillerats, per provocar, després, en el primer curs, una selecció dura que n'elimina bastants. Pot produir-se així una mena de revenja indirecta del sistema contra la generalització de l'educació secundària obligatòria, no acceptada.

- b) La segona té a veure amb les situacions de perplexitat i confusió en què es troben una part dels que no obtenen el títol de graduat. No estan motivats ni per treballar ni per estudiar, no fan cap associació entre l'ocupació futura i la preparació actual. Els programes de garantia social i les propostes de formació ocupacional hauran de tenir present aquesta realitat. Com ja hem dit, si més no en el segon cicle de l'ESO s'hauria de pensar a fons en les activitats de motivació i orientació.
- c) La tercera té a veure amb els criteris per a la repetició (en quin cicle, per a quin tipus d'alumnes, etc.). Una gran majoria dels repetidors que hem trobat està entre els estudiants "desmotivats" i són alumnes "en conflicte".
- d) Finalment, hem de dir que el desmesurat pes social que té l'obtenció o no del títol de graduat en ESO no permet una planificació raonable de les sortides. La gran disparitat quant a proporció de titulats que hem trobat evidencia la diversitat de criteris que hi ha entre les escoles.

- e) Com hem vist, la cultura institucional de cada centre tendeix a perdurar, malgrat la implantació de l'ESO. Amb facilitat, continua dominada per l'academicisme, distant de la vida de l'adolescent, reàcia a la idea d'educació comprensiva. El mateix pot passar amb l'administració educativa i els seus tècnics. Impartir la reforma suposa generar canvis de cultura educativa que no són fàcils de produir. La implantació de l'ESO encara és molt recent. Podríem dir que encara no se sap ben bé què és com a etapa educativa. Hi ha, però, un veritable perill: que passi a ser una simple secundària com la d'abans, però de segona "divisió".

Barcelona 16 de desembre de 1997

Juanne Funes:

Estimat amic,

Aquest és l'informe entregat a la Generalitat.

No hem tingut cap notícia més al respecte.

Bones festes, ja ens veurem l'any que ve en el seminari sobre fracàs escolar. La data de reunió la comunicarem properament.

Salutacions.

Oriol Homs
Fundació CIREM